

การเรือนรัฐของ ชุมชนบ้านสามขา

การเรียนรู้ของชุมชนบ้านสามขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ISBN 974-229-583-2

พิมพ์ครั้งที่ 1 (มีนาคม 2547)

จำนวน 1,000 เล่ม

เอกสารเผยแพร่

สงวนลิขสิทธิ์ พ.ศ.2547 ตาม พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537

ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ

ไม่อนุญาตให้คัดลอก ทำซ้ำ และดัดแปลง ส่วนใดส่วนหนึ่งของหนังสือฉบับนี้

นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของลิขสิทธิ์เท่านั้น

Copyright©2004 by:

National Electronics and Computer Technology Center

National Science and Technology Development Agency

Ministry of Science and Technology

112 Thailand Science Park, Phahon Yothin Road, Klong 1, Klong Luang,
Pathumthani 12120, THAILAND.

Tel. +66(0)2-564-6900 Fax. +66(0)2-564-6901..2

จัดทำและเผยแพร่โดย

ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ

กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

112 อุทยานวิทยาศาสตร์ประเทศไทย ถนนพหลโยธิน

ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12120

โทรศัพท์ 02-564-6900 โทรสาร 02-564-6901..2

<http://www.nectec.or.th> e-mail: info@nectec.or.th

พิมพ์ที่ บริษัท ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค จำกัด โทรศัพท์ 02-215-7220

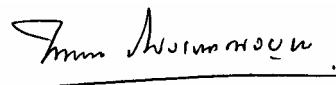
คำนิยม

หนังสือเล่มนี้ เขียนขึ้นโดยความร่วมมือของชาวบ้าน เด็ก และเยาวชน กับพันธมิตรจากองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาช่วยกันพัฒนาชุมชน โดยมีอาจารย์ ดร.สุชิน เพ็ชรรักษ์ นักวิชาการศูนย์ กศน. ภาคเหนือ เป็นแกนนำและเป็นผู้เรียบเรียง

การพัฒนาชุมชนบ้านสามขา เริ่มต้นด้วยการนำวิธีการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง บูรณาการด้วยเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต มาให้เด็กและเยาวชนในโรงเรียนของหมู่บ้านก่อน เวลาผ่านไประยะหนึ่ง ผู้ใหญ่จึงเริ่มสังเกตเห็นว่า เด็กและเยาวชนมีความรู้ความสามารถเพิ่มมากขึ้น จนชาวบ้านยอมรับให้เข้ามาร่วมพัฒนาชุมชนไปด้วยกันกับผู้ใหญ่ โครงการต่างๆ จึงเกิดขึ้นด้วยความริเริ่มของชุมชน และได้รับการสนับสนุนโดยพันธมิตรที่มาจากองค์กรภายนอก โดยชุมชนเป็นเจ้าของและใช้โครงการเหล่านี้เป็นแหล่งเรียนรู้วิทยากรต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการจัดการ ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อชุมชนเป็นอย่างมาก ยิ่งกว่านั้น พันธมิตรเองก็ได้ร่วมเรียนรู้ไปกับชุมชนด้วย

เมื่อชุมชนมีการเรียนรู้และทำโครงการไปได้ระยะหนึ่งจึงค่อยๆ เห็นชัดขึ้นว่า พัฒนาการของชาวบ้านเข้มแข็งขึ้น และเป็นไปตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่น ทำให้เกิดเป็นความรู้อันว่า “ภูมิคุ้มกัน” คืออะไร และทำให้เกิดขึ้นได้อย่างไร

หนังสือเล่มนี้ มีเรื่องราวความรู้ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติอีกมากสำหรับผู้ที่สนใจจะเรียนรู้ครับ

(พารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา)

ประธานมูลนิธิศึกษาพัฒนา

สรุปการพัฒนาชุมชนบ้านสามขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง โดย มูลนิธิศึกษาพัฒนาและมูลนิธิไทยคม

จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ เมื่ออาจารย์โรงเรียนบ้านสามขาได้เข้ารับการฝึกอบรมการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา (Constructionism)^๑ ที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ จังหวัดลำปาง และเห็นว่าวิธีการเรียนรู้แนวนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน^๒ ในชุมชน จึงได้ขอร้องให้ ดร.สุชิน เพ็ชรรักษ์ จัดค่ายคอมพิวเตอร์ให้กับเด็กและเยาวชนของหมู่บ้าน ซึ่งผู้ปกครองได้ติดตามเด็กเข้ามารับการฝึกอบรมด้วย

เมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรมได้มีการติดตามผลจาก ดร.สุชินและมูลนิธิศึกษาพัฒนาเป็นระยะ ๆ พบว่าชุมชนมีความสนใจและต้องการที่จะใช้วิธีการเรียนรู้แบบการสร้างสรรคด้วยปัญญา มาพัฒนาเยาวชนและชาวบ้านให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มูลนิธิศึกษาพัฒนาจึงได้บริจาคเครื่องคอมพิวเตอร์ และมูลนิธิไทยคมได้ติดตั้งอินเทอร์เน็ตผ่านดาวเทียม^๓ ให้ที่โรงเรียน เพื่อจัดตั้งเป็นศูนย์คอมพิวเตอร์ชุมชนบ้านสามขา (Samkha-Constructionism Lab) ในหมู่บ้าน โดยมีกลุ่มเด็กกับเยาวชนในหมู่บ้านเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ และได้เปิดดำเนินการตั้งแต่วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นต้นมา ซึ่งดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น ให้บริการอินเทอร์เน็ตแก่นักเรียนในเวลากลางวันและแก่ชุมชนในเวลาเย็นและกลางคืน โดยศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน

^๑ ทฤษฎีการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางบูรณาการด้วยเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ ศาสตราจารย์ซีมัวร์ เพเพิร์ต (Professor Seymour Papert) แห่งสถาบันเทคโนโลยีแมสซาชูเซตต์ (MIT Media Lab)

^๒ เด็ก หมายถึง นักเรียนชั้น ป.๑-๖ เยาวชน หมายถึง นักเรียนชั้น ม.๑ ขึ้นไป

^๓ เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายสูงมาก ภายหลังกองทุนมูลนิธิไทยคมจึงได้ออกค่าใช้จ่ายให้เปลี่ยนเป็นระบบโทรศัพท์ โดยได้รับความร่วมมือจากศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (เนคเทค) ให้เข้าโครงการเครือข่ายคอมพิวเตอร์เพื่อโรงเรียนไทย (Schoolnet)

ภาคเหนือได้ช่วยจัดฝึกอบรมการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ การซ่อมบำรุงดูแลรักษา คอมพิวเตอร์เบื้องต้น การทำเว็บไซต์ (website) ของหมู่บ้าน การสืบค้นข้อมูลและใช้ เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับชุมชน

การนำทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา (Constructionism) และเทคโนโลยี มาใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ได้นำไปสู่ “ความรู้และปัญญา” ที่สามารถแก้ปัญหา วางแผน ซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนาหลายประการในชุมชนระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๖ ดังนี้

๑. การวิเคราะห์ปัญหาหนี้เสียภายในหมู่บ้าน มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย และวิเคราะห์สภาพปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นของชุมชน รวมทั้งช่วยกันสรุป แนวทางแก้ไข ซึ่งนำไปสู่การเรียนรู้เรื่องการจัดการการเงินการธนาคารของ ชุมชน ผ่านทางโครงการธนาคารชุมชนบ้านสามขา-กรุงเทพฯ
๒. การพัฒนาทักษะทางวิชาการและภาษาต่างประเทศให้กับเด็กและเยาวชนใน ชุมชน โดยการจัดค่ายการบ้าน ค่ายภาษาอังกฤษ และค่ายคอมพิวเตอร์
๓. การรักษากฎมีปัญญาไทยและสืบสานภาษาท้องถิ่น โดยการศึกษาตำรายา สมุนไพรพื้นบ้าน ซึ่งบันทึกไว้เป็นภาษาล้านนา จึงได้จัดค่ายภาษาล้านนาที่ สอนโดยผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน ซึ่งนำไปสู่การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นภาษา ล้านนาในโรงเรียน และการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสมุนไพรและยาไทยอย่าง จริงจัง อันจะสามารถพัฒนาเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ได้ในอนาคต เพราะในป่าและภูเขาหมู่บ้านมีสมุนไพรขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก
๔. การจัดตั้งธนาคารออมสินโดยกลุ่มเด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน ด้วยความสำนึก ว่าผู้ใหญ่มีบุญคุณกับเยาวชน และผู้ใหญ่ตกอยู่ในฐานะลำบากมีหนี้สินที่เสีย ดอกเบี้ยสูง จึงจัดทำธนาคารออมสิน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ใหญ่ที่ทำ ประโยชน์ให้กับชุมชน กู้เงินไปใช้ประกอบอาชีพได้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ หรือไม่เสียดอกเบี้ย
๕. การพัฒนาทักษะของการเป็นผู้เรียนรู้ที่ดี ผ่านกิจกรรมค่ายวิปัสสนาที่เน้น การฝึกสมาธิให้มีสติ รู้จักตนเอง และลดอัตตาตนเองให้ต่ำ ทำให้เป็นผู้เรียนรู้ ที่ดี และนำไปสู่แนวความคิดของการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นศูนย์วิปัสสนา ชุมชน

๖. การเรียนรู้เรื่องการค้าปลีก ผ่านโครงการพัฒนากิจการร้านค้าชุมชน^๕ ซึ่งในภายหลังได้ขยายไปสู่แนวความคิดของการพัฒนาฟาร์มเลี้ยงสัตว์ขนาดเล็ก และผักปลอดสารพิษในชุมชน รวมทั้งการพัฒนาอาชีพใหม่ในชุมชน และการจัดทำแผนงานอาชีพระยะยาว
๗. การเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการที่ฟักในชุมชน ผ่านโครงการฟักแรมระยะยาว (long stay)^๕ ที่มุ่งเน้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ระหว่างผู้มาดูงาน นักวิจัย แขกที่มาพักและคนในชุมชน พร้อมๆ ไปด้วย การสร้างเสริมทักษะด้านการให้บริการอย่างเป็นกัลยาณมิตรของคนในชุมชน
๘. การเรียนรู้เรื่องการจัดการแหล่งน้ำ การฟื้นฟูป่าไม้ให้อุดมสมบูรณ์ และการป้องกันการไฟป่า ผ่านโครงการวิจัยศึกษาเขาและป่าบ้านสามขา^๖ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในเรื่องสมุนไพรรักษาโรค และรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ในโครงการฟักแรมระยะยาว (long stay) ในอนาคต
๙. การเรียนรู้การจัดการข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ผ่านโครงการพัฒนาวิทยุชุมชนระดับหมู่บ้านโดยมีเยาวชนเป็นผู้ดำเนินการ

จากประสบการณ์ของมูลนิธิฯ ที่ได้เข้าร่วมการพัฒนาที่หมู่บ้านสามขาในระยะเวลา ๒ ปีที่ผ่านมา สามารถสรุปกระบวนการเรียนรู้และองค์ความรู้ได้ ดังต่อไปนี้

๑. เด็ก เยาวชน และชุมชนมีความสามารถในการเรียนรู้ การเปิดโอกาสให้คิด ทบทวน กระตุ้นให้ตั้งคำถามกับตัวเอง และมีโอกาสในการใช้เทคโนโลยีต่างๆ ในการเรียนรู้ จะช่วยให้สามารถค้นหาข้อมูล (Data) รวบรวมให้เป็นข่าวสารที่เป็นประโยชน์ (Information) อันจะนำไปสู่องค์ความรู้

---

^๕ ได้รับการสนับสนุนเรื่องการจัดทำโปรแกรมบัญชีร้านค้าชุมชน จากปูนซิเมนต์ไทยลำปาง และได้รับการสนับสนุนเรื่องวิธีการจัดการร้านค้าจาก ซีพี เซเว่น อีเลฟเว่น

^๕ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณการก่อสร้างจากมูลนิธิศึกษาพัฒนาและเครือข่ายซิเมนต์ไทยได้บริจาคอาคารและวัสดุก่อสร้างทั้งหมด

^๖ ได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากเนคเทค ศูนย์ศึกษาและพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ในโครงการพระราชดำริเครือข่ายซิเมนต์ไทย และมูลนิธิศึกษาพัฒนา

(knowledge) ปัญญา (wisdom) และนวัตกรรม (innovation) ที่มีค่าสำหรับ
ตัวเองและชุมชนในที่สุด

๒. อย่าเอามาตรฐานของเราไปวัดชาวบ้าน และอย่าเอาของที่เราคิดว่าดีไปให้
ชาวบ้าน หน้าที่ที่เหมาะสมที่สุดของมูลนิธิฯ คือ การสนองความต้องการของ
ชุมชน เมื่อเขาต้องการและร้องขอมา เพราะสิ่งนั้นคือสิ่งที่เขาต้องการมาก
ที่สุด ซึ่งจะทำให้เขามีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (owner) และจะช่วยกันดูแล
รักษาให้เกิดความยั่งยืน
๓. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนหลายระดับและต่างวัยเป็นสิ่งที่มีความ
เรียนรู้ในแง่มุมใหม่ๆ และก้าวออกมาจากความคิดเดิมแม้จะทำได้ยากแต่ก็
เป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนี้ ความเอื้ออาทร ความเป็นพี่เป็นน้อง เป็น
กัลยาณมิตร ที่ยินดีจะช่วยเหลือและแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกันระหว่างภาค
ราชการและภาคธุรกิจเอกชนต่างๆ โดยไม่ได้คำนึงถึงการแบ่งชั้นวรรณะ แบ่ง
พรรค แบ่งพวก นับเป็นสิ่งที่จำเป็นในโลกปัจจุบัน
๔. โครงการพัฒนาชุมชนบ้านสามขาที่ประสบผลสำเร็จถึงขั้นนี้ได้ นั้น เกิดจาก
การนำวิธีการเรียนรู้ตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา ไปส่งเสริมให้เด็ก
เยาวชน และชาวบ้านสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง แล้วพัฒนาชุมชนไปตาม
ความต้องการของเขา โดยมี กศน. เป็นแกน มีมูลนิธิฯ และองค์กรเอกชน
ต่างๆ เป็นผู้ช่วยเหลือสนับสนุน

บทสรุปเรื่องการเรียนรู้ของชุมชนบ้านสามขา

โดย ดร.สุชิน เพ็ชรเกษม

การมีผู้นำที่ใฝ่รู้และรักถิ่นฐานบ้านเกิด รวมทั้งความสามารถในการทบทวน บทเรียนของตนเองที่มีมาตั้งแต่ในอดีต ทำให้ชุมชนบ้านสามขามีทุนทางปัญญา ความผูกพันทางสังคม และพลังผลักดันที่พร้อมจะปรับตัวให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกได้อย่างมีสติ มีการช่วยกันคิดและตัดสินใจหาทางเลือกที่เหมาะสมกับตนเอง กล่าวที่จะทดลองทำสิ่งที่ไม่เคยทำมาก่อนร่วมกับพันธมิตรหลายฝ่ายจากภายนอก ซึ่งมีความรู้ความชำนาญเฉพาะทางและมีน้ำใจที่จะเรียนรู้ร่วมกันกับเด็กเยาวชน และชาวบ้านของชุมชน ซึ่งแม้ว่าชุมชนบ้านสามขาจะไม่ประสบผลสำเร็จในทุกเรื่องที่ได้ทดลองทำกันมา แต่ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับก็นับเป็นบทเรียนที่สามารถชี้ให้เห็นได้ว่า เพราะเหตุใดจึงยังไม่สำเร็จ และพร้อมที่จะช่วยกันค้นหาทางเลือกใหม่ๆ เพื่อที่จะก้าวต่อไปด้วยความมั่นใจมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ การเสริมต่อทุนทางปัญญาที่มีมาแต่ในอดีตนี้เองที่ทำให้ชุมชนบ้านสามขาสามารถปรับเปลี่ยนตนเองได้ตลอดมา รวมทั้งเป็นบทเรียนอันล้ำค่าให้ผู้ที่สนใจจากชุมชนอื่นๆ ได้ศึกษาเป็นกรณีตัวอย่าง ซึ่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเช่นนี้ ก่อให้เกิดภูมิคุ้มกันสำหรับป้องกันตนเองมิให้ลุ่มหลงไปในทางที่จะก่อให้เกิดความทุกข์เพิ่มขึ้นในระยะยาว ในขณะที่เดียวกันก็มีได้ยึดติดอยู่กับความคิด ความเชื่อที่มีมาแต่เดิม สามารถทลายกรอบความคิดที่อาจจะใช้ได้ผลมาในอดีต แต่อาจเป็นอุปสรรคสำหรับการดำรงชีวิตอยู่ในโลกยุคใหม่

ปัจจุบัน เทคโนโลยีมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตอย่างมาก เด็กและเยาวชนตามธรรมชาติ จะมีทักษะในการรับและเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ ได้เร็วกว่าผู้ใหญ่ เมื่อนำวิธีการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางบูรณาการด้วยเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตมาให้กับโรงเรียนของชุมชน เด็กและเยาวชนก็สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาเป็นองค์ความรู้ อันนำไปสู่โครงการที่มีประโยชน์ทั้งต่อตนเองและชุมชน จนผู้ใหญ่ในชุมชนเห็นและยอมรับว่าเด็กและเยาวชนมีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้นโดยไม่เคยคาดคิดมาก่อน จึงยอมให้เด็กและเยาวชนเข้ามาร่วมเรียนรู้เรื่องต่างๆ กับผู้ใหญ่

และร่วมพัฒนาชุมชนไปด้วยกัน ซึ่งกระบวนการเช่นนี้ จะทำให้การพัฒนาที่เกิดขึ้น เป็นไปอย่างเข้มแข็ง ต่อเนื่องและยั่งยืน

การที่เด็กและเยาวชนบ้านสามขาได้รับโอกาสในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ย่อมแสดงให้เห็นว่าพวกเขามีความสามารถไม่ด้อยไปกว่าผู้ที่อยู่ในสภาพแวดล้อม หรือชุมชนที่เพียบพร้อมและได้เปรียบกว่า กิจกรรมหลายอย่างของชุมชน เริ่มต้นจากความคิดและการริเริ่มของเด็กและเยาวชน แล้วภายหลังร่วมมือกับผู้ใหญ่ที่หันมาเรียนรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกัน บางเรื่อง ผู้ใหญ่เป็นคนคิดและทำโดยไม่เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้าร่วมด้วยมาก่อน แต่เมื่อผู้ใหญ่เปิดใจให้กับเด็กและเยาวชน ก็ทำให้สามารถนำ “ความคิดและความสามารถใหม่ๆ” จากการมีส่วนร่วมของทุกคนมาใช้ปรับปรุงงานได้มากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้ความงดงามของความคิดและความมุ่งมั่นของผู้ใหญ่ได้โดยตรง จนสามารถสืบสานภารกิจต่างๆ ของชุมชนได้อย่างเข้าใจแท้จริงเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้น การไม่แยกเด็กเล็กและเด็กโตออกจากกัน ไม่แยกการศึกษาของเด็กและเยาวชนออกจากการศึกษาของผู้ใหญ่ ไม่แยกโรงเรียนและชุมชนออกจากกัน ไม่ทอดทิ้งผู้ที่ยังเหนื่อยล้าอยู่ข้างหลังหรือขาดโอกาส อีกทั้งใช้การปรึกษาหารือและการตัดสินใจร่วมกันของทุกคนในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน จะทำให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบเป็นเจ้าของกิจกรรมด้านต่างๆ ในชุมชน เกิดการรวมพลัง นำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนที่ขับเคลื่อนด้วยการเรียนรู้ร่วมกัน จึงอาจเรียกได้ว่า ไม่มีอะไรที่หยุดนิ่งอยู่กับที่ในบ้านสามขา

คำนำ

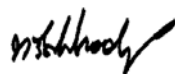
โครงการศูนย์คอมพิวเตอร์ชุมชนบ้านสามขา เป็นโครงการต้นแบบของชุมชนที่มุ่งเน้นการพัฒนาการเรียนรู้และ แก้ไขปัญหาการศึกษาของเยาวชนในชุมชนที่ใช้กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิด และ ทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา (Constructionism) คือทฤษฎีการศึกษาที่พัฒนาขึ้นโดย ศาสตราจารย์ซีมัวร์ เพเพิร์ต (Professor Seymour Papert) แห่งสถาบันเทคโนโลยีแมสซาชูเซตต์ (MIT)

ทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญา เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองโดยการแก้ไขปัญหาหรือโดยปฏิบัติ และสร้างความรู้จากประสบการณ์และปฏิบัติจริง วิธีการนี้เป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบบใหม่ที่ได้ผล อีกทั้งช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนด้วย โดยโครงการฯ ได้รับการสนับสนุนจาก มูลนิธิศึกษาพัฒนา มูลนิธิไทยคม ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) บริษัท ทศท คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) เครือเจริญโภคภัณฑ์ (ซีพี) และศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (เนคเทค)

ประสบการณ์โครงการฯ ที่กล่าวไว้ในหนังสือนี้ มุ่งเน้นการปฏิรูปการศึกษา การมุ่งการเรียนรู้ มีการปรับแก้ไขเนื้อหาหลักสูตรเป็นต้นแบบให้เกิดการพัฒนาต่อ เพื่อสามารถดำเนินการได้ในสภาพสังคมไทย เหมาะสมกับวัฒนธรรมไทยผลสำเร็จที่เกิดขึ้น คือ การนำความรู้เรื่องการจัดการที่ได้รับจากการเรียนรู้ตามทฤษฎี มาใช้ในการแก้ปัญหาหนี้เสียของชุมชน เกิดระบบบัญชีชุมชนที่ดี นอกจากนี้เยาวชนและคนในชุมชนยังได้ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ และการเรียนรู้เรื่องการจัดการจากสถานการณ์จริง มาปรับปรุง พัฒนาความคิด เกิดเป็นโครงการต่าง ๆ ขึ้นมา เช่น ศูนย์คอมพิวเตอร์ โครงการธนาคารสมอง ห้องเรียนภาษาล้านนา วิทยุกระจายเสียงชุมชน

หนังสือเล่มนี้ เป็นการนำเสนอประสบการณ์การนำความรู้มาคิดแก้ไขปัญหา หรือวางแผนและการจัดการอย่างเป็นระบบ ส่งเสริมให้เกิดสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ (Knowledge-based society) อันจะช่วยพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน และยกระดับความเป็นอยู่ รวมทั้งคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ทางเนคเทคจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้นเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้เบื้องต้น และช่วยเผยแพร่ความรู้/ประสบการณ์ที่ได้รับจากโครงการฯ แก่ทุกท่านที่สนใจ

ผมขอขอบคุณผู้เขียน ได้แก่ คุณพารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา ดร.สุชิน เพ็ชรักษ์ และ อาจารย์ศรีนวล วงศ์ตระกูล เป็นอย่างสูง ที่ให้ความรู้และประสบการณ์กับผู้อ่านทุกท่านที่เกี่ยวข้องและสนใจ อีกทั้งความร่วมมือในการจัดทำหนังสือในครั้งนี้

(ทวีศักดิ์ กอนันตกุล)

ผู้อำนวยการ

ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ
สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ

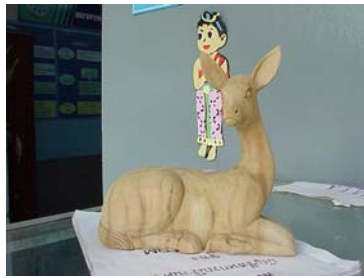
สารบัญ

การเรียนรู้ของชุมชนบ้านสามขา	๑๕
ชื่อ “สามขา”	๑๕
สภาพทั่วไป	๑๕
บรรพบุรุษผู้มีความกล้าหาญ เป็นนักวิจัย และมีน้ำใจเพื่อชุมชน	๑๖
สตัยงไม่เข้มแข็งพอ	๑๙
ถนน ไฟฟ้า และ ธ.ก.ส.	๒๐
ตั้งสติ ทบทวนตนเอง ร่วมกันหาวิธีการแก้ไข และกล้าคิด กล้าทำ	๒๒
คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต: เครื่องหมายวัตถุนิยม?	๒๔
ธนาคารสมอง	๒๙
ธนาคารชุมชนบ้านสามขา-กรุงเทพฯ	๓๓
ตีปาละปัญญา	๓๗
วิปัสสนา	๔๐
น้ำและไฟฟ้า	๔๕
การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น	๔๙
ร้านค้าชุมชน	๕๓
พันธมิตรบ้านสามขา	๖๑

การเรียนรู้ของชุมชนบ้านสามขา

ชื่อ “สามขา”

บ้านสามขาเป็นหมู่บ้านที่ก่อตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๓๐๐ มีตำนานบอกเล่าเรื่องราวในอดีตว่าบริเวณนี้มีสัตว์ป่าชุกชุมมาก วันหนึ่งชาวบ้านล่ากวางขนาดใหญ่ได้ แต่ไม่อาจขนกลับบ้านได้ทั้งหมด จึงตัดเอาเฉพาะขาข้างหนึ่งกลับไปและตั้งใจว่าจะมาช่วยกันนำซากกวางทั้งตัวกลับไปในภายหลัง เมื่อชาวบ้าน

กลับไปก็ปรากฏว่ากวางสามขาอันตรธานไปอยู่ในท้องทุ่งใหญ่เสียแล้ว ความพยายามนำเอาซากกวางกลับคืนนั่นเองที่ก่อให้เกิดภัยอย่างใหญ่หลวงต่อชุมชนในเวลาต่อมา ชุมชนแห่งนี้จึงได้ชื่อว่า “บ้านสามขา” บางคนก็บอกว่าชื่อนี้หมายถึงก้อนเส้าสามก้อนที่ตั้งหม้อข้าวหม้อแกงแล้วไม่มีลิ้ม หรือหมายถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็มี

สภาพทั่วไป

บ้านสามขา หมู่ที่ ๖ ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดลำปางประมาณ ๔๕ กิโลเมตร ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ สภาพพื้นที่เป็นที่ราบต่ำระดับ มีภูเขาและป่าไม้ล้อมรอบ อาชีพที่สำคัญคือทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ แกะสลัก หนามของป่า

รับราชการและทำงานรัฐวิสาหกิจ ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป

พื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๑๖,๒๐๐ ไร่ มีพื้นที่ต้นน้ำประมาณ ๑๒,๐๐๐ ไร่
จำนวนครัวเรือนมีทั้งสิ้น ๑๕๒ ครัวเรือน ประชากรชาย ๓๒๒ คน
หญิง ๓๓๔ คน รวมทั้งสิ้น ๖๕๖ คน มีพื้นฐานการศึกษาของอยู่ในระดับสูงพอสมควร
อัตราการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษา ๑๐๐%

มีโรงเรียนประถมศึกษา ๑ แห่ง สถานีนอนามัย ๑ แห่ง

ชุมชนมีระบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ซึ่งในปัจจุบันมี
กว่า ๔๐ กลุ่ม เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กองทุนช่วยเหลือผู้สูงอายุ กองทุนแม่บ้าน
กองทุนอนุรักษ์ป่า กองทุนกลุ่มเลี้ยงวัว เป็นต้น

บรรพบุรุษผู้มีความกล้าหาญ เป็นนักวิจัย และมีน้ำใจเพื่อชุมชน

ชุมชนบ้านสามขามีบรรพบุรุษซึ่งพร้อมด้วยคุณสมบัติดังกล่าวหลายท่าน

วีรบุรุษผู้กล้าหาญซึ่งเป็นที่เคารพนับถือกันตลอดมาของชุมชนบ้านสามขา คือ
เจ้าพ่อตีบปาละ (สามขา) เดิมชื่อ ตีบปาละ ท่านบวชเรียนและฝึกฝนวิชาคาถาอาคม
จนเก่งกล้า จนได้เป็นเจ้าอาวาสวัดสามขา มีความกล้าหาญและเห็นแก่ประโยชน์ของ
บ้านเมือง ถึงกับลาสิกขาบทแล้วอาสาออกรบร่วมกอบกู้เมืองลำปางจากการครอบครอง
ของพม่าร่วมกับวีรบุรุษท่านอื่นๆ รวมทั้งเจ้าพ่อทิพย์ช้าง จนสำเร็จปรากฏเป็นที่ยกย่อง
กันทั่วไป

พ่อหลวงสม ยะโส เกิดเมื่อวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๒ มารดาชื่อนางปา
บิดาชื่อนายเป็ง เมื่ออายุ ๑๓ ปีก็บวชเณรเริ่มเรียนหนังสือล้านนาจนอ่านออกเขียนได้
อายุ ๑๔ ปี ก็เริ่มเรียนหมอยาพื้นบ้านและไสยศาสตร์กับปู่ชื่อพ่อวงศ์ จนเชี่ยวชาญ
อายุ ๒๑ ปีก็ถูกเกณฑ์ทหารไปประจำการอยู่ที่จังหวัดพิษณุโลก ได้มีโอกาสเรียนหนังสือ
ภาษาไทยและสอบได้สิบตรี ประจำการอยู่ค่ายพิษณุโลก ๒ ปีก็ลาออก และหันมาศึกษา
ค้นคว้าเรื่องสมุนไพรอย่างจริงจัง แม้ว่าในภายหลังท่านจะตาบอดแต่ก็เป็นหมอที่เก่ง
มาก ท่านรู้จักสมุนไพรทุกชนิด โดยคลำดูและดมกลิ่นก็ทราบ และดูแลรักษาอาการ
ของคนไข้ที่มารับการรักษาอย่างใกล้ชิด มีคนที่มารักษาจากที่ไกลๆ เช่น เชียงราย แพร่
เชียงใหม่ ท่านได้บันทึกสิ่งที่ค้นคว้าไว้เป็นตำราหมอสุมไพรและไสยศาสตร์ซึ่ง
ลูกหลานยังเก็บรักษาไว้ครบถ้วนจนถึงปัจจุบัน

ในอดีตบ้านสามขาหลังจากทำนาแล้วก็ทิ้งที่ดินไว้ว่างเปล่า พระครูแก้ว
ประภาโล อดีตเจ้าอาวาสวัดสามขา ได้นำความรู้มาสั่งสอนให้ชาวบ้านหลายเรื่อง เช่น
วิธีการปลูกกล้วยน้ำว้า เมื่อออกผลจนเหลือกิน ก็สอนวิธีถนอมอาหาร คือตากให้แห้ง
เก็บไว้กินในหน้าแล้ง เอาลำต้นและหัวปลีมาทำอาหารได้หลายอย่าง นำเอาความรู้การ
ปลูกถั่วลิสงและปลูกกระเทียม หอมแดง จากจังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดของท่าน
มาสอนให้กับชาวบ้าน เมื่อมีผลผลิตก็นำมาใช้ในชุมชนจนมีเหลือก็ต้องนำไปขายในตัว
จังหวัด แต่การคมนาคมไม่สะดวก ท่านจึงนำชาวบ้านสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน โดยใช้วัสดุ
อุปกรณ์ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น จอบ เสียม มีดพร้า ไม่ได้ไปร้องขอความช่วยเหลือจาก
รัฐบาลเลย “วัดสอนให้ชาวบ้านพึ่งตนเองเสมอ”

นอกจากนั้นท่านยังได้ถ่ายทอดสูตรยาสมุนไพรแก้ท้องร่วงและแก้ไข้ ซึ่งเป็น
ยาขนานเอกของชุมชนในขณะนั้น สอนงานช่างไม้จากการปฏิบัติจริง ผู้ที่เคยเรียนจาก
ท่านหลายคนสามารถนำความรู้มาประกอบอาชีพได้จนถึงปัจจุบัน เช่น ทำตู้เสื้อผ้า
ตู้โชว์ หน้าต่าง ประตู รวมถึงปลูกบ้าน สมัยนั้นถ้าใครจะปลูกบ้านต้องไปหาท่าน
พระครูแก้ว ผลงานการก่อสร้างของท่านที่ปรากฏมาถึงปัจจุบัน ได้แก่ พระวิหารวัด
สามขา และอาคารไม้โรงเรียนบ้านสามขา

แต่เดิมชาวบ้านอาศัยลำห้วยสามขา
เป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้ทั้งหมด เมื่อปี พ.ศ.
๒๕๒๒ ลุงทอง ยะโส เกิดความคิดใน
การทดลองนำน้ำเข้ามาให้โรงเรียนและ
ครัวเรือนที่อยู่ห่างลำห้วยมาก ๆ เรียกว่า
“ประปาไม้ไผ่” ลุงทองบันทึกไว้ว่า “เคย
ไปเห็นหมู่บ้านชาวเขา เขาวางรางรินไม้ไผ่
จากลำห้วยเข้าไปสู่หมู่บ้านมาก่อนแล้ว แหล่งน้ำของหมู่บ้านสามขาก็อยู่สูงกว่าและอยู่
ไกลกว่าหมู่บ้านชาวเขามาก ก็น่าจะทำได้เช่นเดียวกัน” ในระยะแรกมีผู้สนใจและอาสา
มาช่วยกันคิดช่วยกันทำงานเพียง ๖ คนเท่านั้น คือ พ่อน้อยอินทร์จันทร์ วงศ์ป้อมหล้า
นายทอง ยะโส นายศรีนวล อูทธิยะ นายคำ อินทร์มาปิ่น นายมูล วงศ์ปัญญา และ
นายชุม วงศ์ปัญญา โดยไม่มีผู้นำของชุมชนมาร่วมด้วยเลย ลุงทองเล่าว่า “พวกเราทำ
ด้วยความตั้งใจและใช้ความคิดแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน ทำไปหารื้อกันไป เป็นช่วง

จำเป็นทุกคน” ลุงทอนและคณะได้เริ่มออกสำรวจแนววางรางไม้ไผ่จากบนภูเขามาถึงโรงเรียนบ้านสามขา เป็นระยะทางประมาณ ๑,๓๐๐ เมตร เมื่อผลงานปรากฏแก่สายตาของชุมชนมากขึ้นเป็นลำดับ ผู้นำชุมชนและชาวบ้านเกือบทั้งหมดก็ได้ร่วมแรงร่วมใจกันทำงานสำเร็จ ต่อมาทางราชการก็ได้จัดสรรงบประมาณเพื่อจัดซื้อเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็นในการปรับปรุง “ประปาน้ำซับ” ของชุมชน ส่วนแรงงานเป็นของชุมชนทั้งหมด จึงเกิดเป็นระบบน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคที่มั่นคงถาวรสำหรับชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน

ลุงชุม วงศ์ปัญญา ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ใส่ใจในการปลูกต้นไม้เพื่อชุมชนมาเป็นเวลานาน ด้วยต้องการจะเห็นชุมชนบ้านสามขามีต้นไม้ใหญ่ๆ มากขึ้น จะขายก็ได้ นำมาใช้ปลูกบ้านก็ได้ ไม่ทำให้ที่ดินว่างเปล่า เกิดป่าที่อุดมสมบูรณ์ อีกทั้งยังช่วยดูดซับน้ำไว้ ทำให้อากาศบริสุทธิ์ โดยปลูกใน “สวน” หรือพื้นที่ที่มีผู้จับจองแล้ว

เนื่องจากมีรั้วสำหรับกันวัวมิให้เข้าไปทำลาย ปลูกแล้วจึงค่อยไปบอกกล่าวให้เจ้าของสวนรู้ว่าปลูกไม้อะไรไว้ให้แล้วบ้าง ต้นไม้ที่ปลูกก็เป็นของเจ้าของสวนนั่นเอง ไม้ไซของลุงชุม ต้นไม้ที่ปลูกไว้ส่วนใหญ่เป็นไม้สัก ไม้ฉำฉา และไม้ไผ่ เนื่องจากเติบโตได้ดี ไม่ตายง่าย

แนวคิดและน้ำใจอันดีงามของบรรพบุรุษและผู้อาวุโสเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดไปยังรุ่นลูกหลานสืบต่อกันมาอย่างไม่ขาดสาย ชุมชนบ้านสามขาจึงมีวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตที่มีภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งตามสมควรตลอดมา

คุณชาญ อุทธิยะ ผู้นำชุมชนท่านหนึ่งในปัจจุบัน ได้แสดงความคิดเห็นว่า เนื่องจากบ้านสามขาตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชนอื่น จึงมีพื้นฐานความคิดในทำนอง “ก่อนที่จะขอให้คนอื่นช่วยเหลือต้องช่วยตนเองเสียก่อน” และอาศัยภูมิปัญญาของผู้อาวุโสในหมู่บ้าน คือเมื่อเกิดปัญหาที่ใช้ความสามัคคีเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา ยินยอมพร้อมใจกันฟันฝ่าอุปสรรค เช่น ตกลงกันลดดอกเบี้ยยเงินกู้ให้กับผู้ที่มีปัญหาในการชำระหนี้สินหรือช่วยกันลด ละ เลิกอบายมุขต่างๆ ในเวทีประชาคมของชุมชนเอง เป็นต้น

สติยังไม่เข้มแข็งพอ

แม้จะมีภูมิคุ้มกันพอสมควรดังกล่าวข้างต้น แต่การพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของโลกภายนอกในลักษณะที่หลงคิดไปว่าเป็นอนาคตที่สดใสของชุมชน ก็ส่งผลกระทบต่ออย่างใหญ่หลวง ก่อให้เกิดปัญหาหลายอย่างที่ต้ออาศัยสติ ความรู้ใหม่ และการร่วมมือของทุกคนเข้ามาแก้ไข

ลุงกมลเดช วรรณสูงค์ เล่าสภาพชีวิตในอดีตไว้ว่า “เราอยู่กับอย่างมีความสุขตามประสาชนบท ถึงแม้เราจะอยู่บ้านนอกบ้านป่าเราก็พอใจในชีวิตของเราถึงหน้าทำนา ทำไร่ เราก็ทำนา ทำไร่ มีข้าวไว้พอกิน เราก็อายุใจ ไม่ต้องดิ้นรน ไม่ต้องแข่งขันกัน เพราะเราไม่มีหนี้สินเหมือน

เดี๋ยวนี้ อาหารการกินเราก็หาของป่ามากินกันบ้าง ปลูกผักกินบ้าง ตามประสาชนบทสุขภาพอนามัยแข็งแรง เพราะเราไม่ได้กินพวกสารพิษเข้าไปสู่ร่างกาย อาหารที่เรากินเข้าไปนั้นล้วนแต่เป็นอาหารที่ปลอดสารพิษ เมื่อเวลาเจ็บป่วยเป็นไข้ เราก็รักษาด้วยสมุนไพร เช่น รากหญ้าคากับข้าวจ้าว เอามาแช่น้ำกินก็หาย เมื่อกินอาหารเป็นพิษ เราก็มียาสมุนไพร อีกตำราหนึ่งเรียกกันว่ายาแก้สี่ต้น เป็นยาถอนพิษได้ดีที่สุด เป็นยาตำราเก่าแก่ มีสมุนไพรสี่ชนิด หนึ่งรากไม้ส้มวัว สองรากไม้นางจุม สามรากไม้มะริด สี่รากไม้มะไฟตัวผู้ เอามาแช่น้ำแล้วเอาข้าวจ้าวลงแช่ด้วย กินแล้วได้ผลมาก เป็นยาถอนพิษอีกทางหนึ่งใช้รักษาทางไสยศาสตร์ เช่น สะเดาะเคราะห์และปัดแก้รัตนมนตรี นี่เป็นวิธีการหนึ่งที่รักษากันในอดีต เราไม่ค่อยรู้จักยาแผนปัจจุบัน รักษาด้วยสมุนไพรท้องถิ่น บางทีก็ทำพิธีสู่ขวัญ หรือบูชาเทียมน ซึ่งประเพณีเหล่านี้ในวันจะสูญหายไป เพราะคนเราหลงไปกับสิ่งใหม่ๆ จนลืมชีวิตอันดั้งเดิมเก่าๆ ของเรา

เรื่องผีเรือน มีการเล่าสืบต่อกันมาว่า บรรพบุรุษของเราซื้อผีมาจากพ่อค้าผีคนหนึ่ง พ่อค้าผีคนนี้มีคาถาอาคมแกร่งกล้า สามารถเอาผีมาขายได้ บรรพบุรุษซื้อไว้เป็นเงินจำนวน ๑๒ บาท ตั้งแต่นั้นมาเราก็เลยยึดถือ ๑๒ บาทนั้นเป็นหลักเกณฑ์ เช่น ผู้ใดทำผิดผีก็ต้องปรับเป็นเงิน ๑๒ บาท ตอนแรกๆ หมู่บ้านของเรามีผีเพียงหนึ่งกลุ่ม

เท่านั้น พอนาน ๆ เขาก็เลยแยกฝัออกเป็นถึง ๕ กลุ่ม สาเหตุมาจากประเพณีที่ระบุไว้ว่า ฝักลุ่มเดียวกันจะแต่งงานกันไม่ได้ เลยแยกฝัออกเป็นถึง ๕ กลุ่ม

ฝับ้านก็เป็นฝัที่ชาวบ้านเราเคารพนับถือ จะมีหออยู่ตามจุดต่าง ๆ เช่น ฝั อารักษ์อ้ายแก้วเป็นฝัที่ชาวบ้านเคารพนับถือมาก มีประเพณีเดือนเก้าเหนือ ขึ้นเก้าค่ำ ทุก ๆ ปี ประเพณีนั้นถวายไก่สองปี ปีที่สามจะถวายหมู”

ลุงทอง ยะโส สะท้อนภาพในอดีตของบ้านสามขาไว้ว่า “แหล่งอาหารจากธรรมชาติอุดมสมบูรณ์มาก ในน้ำมีปู ปลา กุ้ง หอย และกบ เขียด ในป่ามีผัก พืช และผลไม้ที่อุดมสมบูรณ์ที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติตลอดฤดูกาล ในป่ามีสัตว์นานาชนิดหากินได้ง่ายมาก กินทุกอย่างที่มีโดยไม่เดือดร้อนอะไรเลย”

ถนน ไฟฟ้า และ ร.ก.ส.

จากชีวิตที่เรียบง่าย ไม่มีหนี้สิน การรับสิ่งแปลกใหม่ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกโดยขาดสติ ก่อให้เกิดปัญหาหลายอย่างกับชุมชน โดยเฉพาะเรื่องหนี้สิน ทำให้ต้องหวนกลับมาไตร่ตรองวิถีชีวิตของตนเองกันเสียใหม่

ย้อนหลังไปเมื่อประมาณ ๔๐ ปีก่อน การเดินทางเข้าไปในตัวเมืองลำปางถือเป็นเรื่องใหญ่ ผู้เดินทางจะต้องตื่นแต่เช้ามืดเพื่อเดินราว ๗ กิโลเมตรไปขึ้นรถที่อีกหมู่บ้านหนึ่ง กว่าจะกลับมาถึงหมู่บ้านอีกครั้งก็มืดค่ำแล้ว บางครอบครัวปีหนึ่ง ๆ ไม่เคยเข้าเมืองเลยก็มี ต่อมาเมื่อมีถนนหนทางติดต่อกันได้สะดวกขึ้น ก็มีรถยนต์เข้ามาถึงหมู่บ้าน โดยครั้งแรกเป็นรถของเจ้านายจากอำเภอ เป็นรถรุ่นที่ใช้เหล็กหมุนสตาร์ที่หัวรถ ต่อมา มีรถที่ใช้โดยสารและรถส่วนตัว เด็ก ๆ ตื่นเต้นกันมาก พวกเขารอวิ่งไล่ตามในขณะที่รถแล่น บอกว่า “ควันรถหอมดี”

มีรถมอเตอร์ไซด์ และที่สำคัญคือมีผู้นำรถไถนาแบบเดินตามหรือควายเหล็กเข้ามาใช้ แม้ว่าสมัยนั้นชาวบ้านยังใช้ควายไถนากันอยู่ แต่การฝึกควายใหม่ให้ไถนาได้เป็นเรื่องที่

คนหนุ่ม ๆ ในหมู่บ้านไม่ชอบกันมากนัก เนื่องจากว่าต้องตื่นแต่ตีสี่เอาควายลงนา และควายใหม่จะสดน้ำโคลนเปียกเสื้อผ้าเนื้อตัวผู้ฝึก การจูงควายให้เดินไปในทิศทางที่กำหนดก็เป็นเรื่องยากลำบากกว่าจะได้ผล อาจจะเป็นด้วยเหตุนี้เองที่หลายคนหันไปกู้เงิน ธ.ก.ส. มาซื้อควายเหล็กใช้ไถนาแทน แม้ว่าชาวบ้านหลายคนจะพยายามรักษาวัฒนธรรมการใช้ควายไถนาไว้ แต่ในที่สุดก็ต้องยอมแพ้ เพราะควายเหล็กไถนาได้เร็วกว่า ในที่สุดควายก็หมดความจำเป็น รถไถนาเข้ามาแทนที่ควายอย่างสิ้นเชิง ชาวบ้านก็เปลี่ยนความคิดจากการปลูกเองกินเองไปเป็นปลูกเพื่อขาย หันมาใช้ปุ๋ยใช้ยาฆ่าแมลงกันมากขึ้น ซึ่งเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ต้นทุนการทำงานสูงขึ้น ในขณะที่รายได้ไม่ได้เพิ่มขึ้น ชาวบ้านจึงเริ่มเป็นหนี้พอกพูนขึ้นเป็นลำดับ

ราวปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ผู้นำชุมชนได้พยายามนำไฟฟ้าเข้าสู่ตำบลหัวเสือเป็นครั้งแรก ในขณะนั้น ชาวบ้านใช้กระแสไฟฟ้าจากแบตเตอรี่ โทรทัศน์ยังเป็นภาพขาว-ดำจอขนาด ๑๒ นิ้ว ยี่ห้อธานินทร์ของคนไทย ในการเตรียมการนำเอาไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้านในครั้งนั้น ผู้นำชุมชนได้เกณฑ์ชาวบ้านให้ไปตัดลากไม้มาทำเสาไฟฟ้าถึงสองครั้ง ไม้เนื้อแข็งถูกตัดไปจากป่าบ้านสามขาจำนวนมาก ด้วยความหวังว่าจะได้ใช้ไฟฟ้าในเร็ววัน แต่ในที่สุดไม้ที่ตัดเตรียมไว้ก็ผุพังหรือถูกลักขโมยไป จนไม่ได้นำมาใช้ทำเสาไฟฟ้าอีกเลย

รจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๙ ไฟฟ้าก็เข้ามาถึงหมู่บ้าน โดยมีเสาไฟฟ้าที่เป็นเสาปูนมาตรฐานมาพร้อมทีเดียว ทุกครัวเรือนต่างดีใจหลังจากที่รอคอยมานาน ไม่มีใครคิดถึงผลกระทบที่ตามมาไม่ทันได้หยุดคิดระวังที่จะก้าวถล่นไปกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ชาวบ้านเริ่มมีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น จากการเปลี่ยนโทรทัศน์ขาว-ดำ เป็นโทรทัศน์สีซื้อตู้เย็น พัดลม เตารีด เป็นต้น บางครอบครัวต้องไปกู้หนี้ยืมสินเพื่อนำไปซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ ที่อยากได้ ธ.ก.ส. ก็ให้การสนับสนุนการกู้เงิน โดยไม่ได้ส่งเสริมทักษะการจัดการการเงินให้เหมาะสม ชาวบ้านจึงมีหนี้สินสะสมมากขึ้นไปอีก

บางครอบครัวส่งให้ลูกหลานเรียนต่อ เพื่อจะได้รับราชการ มีเงินเดือนและชีวิตที่มั่นคงกว่าการทำไร่ไถนา เมื่อเห็นว่าการลงทุนด้านการศึกษาจะเกิดผลดีในอนาคต ก็ทำตามอย่างกันไป หลายรายก็มีได้ประสบความสำเร็จดังที่คาดหวัง บางรายก็ลุ่มหลงในอบายมุข จึงเป็นเหตุให้เกิดหนี้สินขึ้นมามากอีกทางหนึ่ง

มีบางครอบครัวเท่านั้นที่สามารถฝ่ากระแสวัตุนิยม และครองตนอยู่ในสภาพพออยู่ พอกิน จัดการรายจ่ายของครัวเรือนอย่างรอบคอบ ไม่สร้างหนี้สิน แม้จะไม่มีวิถีมามากเหมือนคนอื่นก็มีความสุขตามอัตภาพ นี่คือภาพเปรียบเทียบให้เห็นผลของวิถีชีวิตที่แตกต่างกันได้ชัดเจน ลุงทอง ยะโส สรุบบทเรียนว่าเหตุที่แท้จริงของปัญหาต่างๆ มาจากจิตใจของคนในชุมชนเอง ดังที่กล่าวสรุปให้เห็นภาพว่า “เมื่อยุคไฟฟ้าเข้ามา ธ.ก.ส. เข้ามา ทวีเข้ามา แล้วสื่อโฆษณาเข้ามาในทีวี จึงทำให้คนอยากมีอยากได้ จนกลายเป็นหนี้ ๒๐ ล้านบาท และหนี้เน่า ๗๐๐,๐๐๐ กว่าบาท หนี้ทั้งหมดมีทั้งที่ดิน รถยนต์ การศึกษา ปลูกบ้าน เลี้ยงสัตว์ และเครื่องใช้ไฟฟ้าทุกอย่าง ตลอดจนหนี้ที่ไม่รู้ที่มาที่ไป เพราะความอยากรู้ตัวเอง” คุณชาญ อุทธิยะ แกนนำคนหนึ่งของชุมชนบ้านสามขาสรุปว่า “เราไม่รู้ว่ามีสิ่งเหล่านี้คือหายนะ ไปหลงใหลว่าเป็นเครื่องหมายของความเจริญ”

ตั้งสติ ทบทวนตนเอง ร่วมกันหาวิธีการแก้ไข และกล้าคิด กล้าทำ

เมื่อมีปัญหาหลายอย่างพอกพูนมากเข้า ชุมชนบ้านสามขา ก็เริ่มหันมาวิเคราะห์ปัญหาของตนเองและจัดลำดับความสำคัญเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๙ เรื่องที่สำคัญอันดับแรกคือยาเสพติด ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๒ ได้มีการริเริ่มแก้ไขปัญหานี้ในกลุ่มเยาวชน คุณชาญ อุทธิยะ ได้รายงานให้ท่านนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งเดินทางไปเยี่ยมชุมชนบ้านสามขาเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๖ ดังนี้

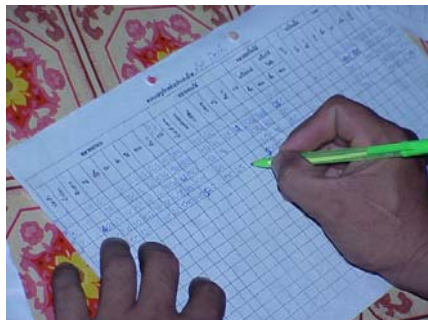

“ถ้าหากจะถามว่าบ้านสามขามีคนติดยาเต็มบ้านเต็มเมืองหรือเปล่า ก็ตอบได้ว่าไม่มี แต่มีวัยรุ่นที่ออกไปเรียนข้างนอกก็ไปนำเข้ามา ก็เป็นยาบ้านนั้นแหละ ตอนแรกก็ใช้วิธีการปราบปราม และขยายผลต่อไปเรื่อยๆ เยาวชนก็ไม่สามารถจะรับได้ ชัยยังมีการล่อเลียนผู้ใหญ่ที่จัดการเรื่องนี้เสียด้วย จึงเปลี่ยนวิธีใหม่โดยเข้าไปแทรกซึมในกลุ่มวัยรุ่น จึงได้รู้ว่าพวกเขาเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ เวลาไปไหนชาวบ้านก็มองด้วยหางตา เหมือนเป็นคนไร้ค่า

จึงหาทางส่งผู้ที่ติดยาไปบำบัดที่แมริม โดยใช้เงินของชุมชน พอกลับมาก็เข้าพวกเก่า เข้าไปในวงจรเก่า ก็เลยหาทางใหม่ คิดว่าน่าจะเป็นเรื่องของจิตใจ ก็เลยหันไปจัดค่าย พุทธบุตร ไปเชิญพระวิทยากรมาจากกรุงเทพฯ ทำกันในปี ๒๕๔๑ อบรมคุณธรรม จริยธรรมกัน ใช้เงินของหมู่บ้านไปถึง ๕๐,๐๐๐ บาท ต่อมาในปีที่ ๒-๓ ทาง อบต. เห็นความสำคัญ จึงให้เงินสนับสนุนในการจัดอบรมต่อเนื่องมาได้ถึง ๓ ปี แต่คนติดยา ก็ยังไม่หมดไปจากชุมชน แต่ก็รับรองได้ว่าเด็กและเยาวชนที่อยู่ต่ำกว่าชั้น ม.๖ ลงมาไม่มีติดยาเลย แต่กลุ่มที่มีอายุมากกว่านี้ เป็นพวกที่เข้าวัยแรงงาน ยังมีอีก ๒-๓ คนที่ยัง ตัดไม่ขาด”

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ ชุมชนก็แน่ใจได้ว่าไม่มีผู้ขายและ ติดยาเสพติดอยู่ในชุมชนอีกแล้ว จึงจัดงานฉลอง และยกป้ายหมู่บ้านปลอดยาเสพติด ได้อย่างสบายใจ

ปี พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๑ ได้ริเริ่มแก้ปัญหาหนี้เสียภายในหมู่บ้าน เริ่มก่อตั้ง กลุ่มสัจจะออมทรัพย์และร้านค้าชุมชน

ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ มีการสำรวจ หนี้สินของทุกครัวเรือน และพบว่า มี รวมกันถึง ๑๘ ล้านบาท ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๖ ชุมชนได้รับการสนับสนุน จาก สกว. ทำวิจัยเรื่องรูปแบบการแก้ไข ปัญหาหนี้สินของทั้งชุมชน

ลำดับ	หมวดรายจ่าย	จำนวนเงิน,บาท	ลำดับ
1.	อาหาร	100532	1.
2.	เครื่องพิมพ์หมึก	45982	2.
3.	ยากรยาโรติก	6107	3.
4.	เครื่องใช้ครัวเรือน	122333	4.
5.	การศึกษา	3944	5.
6.	เมล็ดดีบุกการเกษตร	150901	6.
7.	บ้านเช่า	26766	7.
8.	บ้านสงฆ์	53195	
9.	ช่วยเหลือ	25463	
10.	บ้านเช่า	283987	
11.	ดอกเบี้ย	25658	
12.	อื่นๆ	16959	
รวมรายจ่าย		927767	

คุณชาญ อุทธิยะ รายงานท่าน นายกรัฐมนตรีในวันเดียวกันนั้นว่า “เรื่อง หนี้สินไม่ใช่เรื่องของรายได้ แต่เป็นปัญหา เรื่องการจัดการ ชาวบ้านยังจัดการไม่ได้ ทุนก็มีแล้ว กลุ่มต่างๆ ก็มีแล้ว แต่ยังขาด ความรู้ เรื่อง การจัดการ จึงใช้ กระบวนการวิจัยเข้ามาช่วยให้ชาวบ้าน ศึกษาข้อมูลของตนเอง สิ่งที่ชุมชนราก หญ้าขาดคือข้อมูลของตนเอง เราจึงทำ

บัญชีครัวเรือนกันขึ้น นำมาวิเคราะห์กันทุกเดือน เมื่อวิเคราะห์แล้วก็นำเสนอต่อเวที
ประชาคมใหญ่ รู้ว่าในขณะนี้ตนเองอยู่ตรงไหน ดังนั้นแผนฯ ๙ ที่ท่านบอกว่าจะ
พัฒนาคนนั้น นับว่าเดินมาถูกทางแล้ว คนจะต้องมีความรู้ สามขาจะแก้ไขปัญหาได้คน
ก็ต้องมีความรู้ มืองค์ความรู้ มีการจัดการปัญหาของตนเองได้ ต้องฟังตนเองให้มาก
พวกเราคิดว่าก่อนจะฟังคนอื่นต้องฟังตนเองเสียก่อน เมื่อพยายามจนถึงที่สุดแล้วจึง
ค่อยยื่นมือออกไปขอความช่วยเหลือจากภายนอก”

คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต: เครื่องหมายวัตถุนิยม?

ชุมชนบ้านสามขาเริ่มใช้คอมพิวเตอร์เป็นครั้งแรกในกิจการของวัดสามขา ซึ่ง
เป็นที่ทำการของเจ้าคณะตำบล โดยเฉพาะการใช้ในกิจการของโรงเรียน
พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ รวมทั้งยังให้บริการทั้งเยาวชนในวัยเรียนและงานต่าง ๆ
ของชุมชนด้วย ต่อมาเมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ คณะกรรมการโรงเรียน
บ้านสามขาเสนอความคิดจัดตั้งกองทุนคอมพิวเตอร์สำหรับนักเรียน ในระยะแรกได้รับ
เงินดอกเบียจากกองทุนการศึกษามาเป็นทุน วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๒
โรงเรียนบ้านสามขาได้รับบริจาคคอมพิวเตอร์มาจากชาวออสเตรเลีย ๑ เครื่อง เพื่อให้
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕-๖ ได้มีโอกาสเรียนรู้คอมพิวเตอร์เป็นครั้งแรกในชีวิต
และยังใช้สำหรับพิมพ์แบบฟอร์มบัญชีครัวเรือนและบันทึกข้อมูลด้วย ทำให้ชุมชนเริ่ม
มองเห็นคุณค่าของคอมพิวเตอร์มากขึ้น

ต่อมาในระหว่างวันที่ ๑๖-๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๓ เยาวชน ๖ คนและครู
โรงเรียนบ้านสามขา ๑ คน เข้าร่วมกิจกรรมค่ายคอมพิวเตอร์กับคณะครูและเยาวชน
จากโรงเรียนชุมชนบ้านพอนวิทยาที่ศูนย์ปฏิบัติการการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา
(Constructionism Lab) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ ได้มีโอกาสศึกษาการ
ใช้เครื่องมือส่งเสริมการเรียนรู้ตามกรอบทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา
(Constructionism) ได้แก่ ไมโคร เวิร์ล (MicroWorlds), เลโก้-โลโก้ (LEGO-Logo)
และนิตยสารอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Magazine) นับเป็นจุดเริ่มต้นของความ
ร่วมมือระหว่างโรงเรียนบ้านสามขาและศูนย์ปฏิบัติการการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา

ต่อมาในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๔ คณะกรรมการโรงเรียน กรรมการหมู่บ้าน และคณะครูก็มีมติ เห็นชอบให้โรงเรียนบ้านสามขาจัดซื้อ คอมพิวเตอร์เครื่องแรกจากเงินช่วยเหลือ ของชุมชน เมื่อมีคอมพิวเตอร์แล้วก็เริ่ม พูดคุยกันเรื่องอินเทอร์เน็ต แต่สมาชิก ชุมชนส่วนใหญ่ก็ยังมองเห็นประโยชน์ใช้

สอยของอินเทอร์เน็ตไม่ชัดเจน มีคนจำนวนน้อยที่เคยมีโอกาสใช้งาน หลายคนก็มีความรู้สึกต่อต้าน ดังที่พ่อหลวงจางงค์ จันทรจ่อม บอกความในใจของท่านว่าแต่เดิมนั้นไม่ชอบคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเลย มองว่าเป็นสัญลักษณ์ของทุนนิยมอีกอย่างหนึ่งซึ่งจะนำโทษภัยมาสู่ชุมชนเหมือนประสบการณ์ในอดีต ภายหลังเมื่อได้ทดลองใช้ และเห็นประโยชน์แล้ว ก็ยอมรับและตระหนักว่าคนรุ่นใหม่จำเป็นต้องเรียนรู้เรื่องนี้จริงๆ ดังที่ท่านสรุปว่า **“เด็กรุ่นใหม่จะต้องทำนาได้และใช้คอมพิวเตอร์เป็น”**

วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ มีการประชุมชาวบ้านทั้งหมด คณะกรรมการ เงินกองทุนเพื่อการศึกษาและกรรมการโรงเรียนมีมติให้ดำเนินการโครงการ คอมพิวเตอร์เพื่อโรงเรียนต่อไป ชุมชนให้ความสนใจสอบถามเรื่องอินเทอร์เน็ต พ่อหลวงขอให้ครูช่วยขยายความว่าอินเทอร์เน็ตคืออะไร ใช้ประโยชน์อะไรบ้างอีกครั้ง หนึ่ง หลังจากที่ได้พูดคุยเรื่องนี้กันมาหลายครั้งแล้ว มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง ทั้งผลดีและผลเสียของอินเทอร์เน็ตเท่าที่ชุมชนได้รับฟังมาจากภายนอกและจากบุตร หลานที่เรียนในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา

ในที่สุดที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์เห็นสมควรให้มีอินเทอร์เน็ตในหมู่บ้าน และประสงค์จะเห็นการใช้อินเทอร์เน็ตดังต่อไปนี้

(๑) เห็นสมควรให้ตั้งหน่วยบริการอินเทอร์เน็ตที่โรงเรียนบ้านสามขา เพื่อ นักเรียนจะได้ใช้ในเวลาเรียนปกติ ส่วนนอกเวลาเรียนหรือวันเสาร์-อาทิตย์ เยาวชน และชุมชนจะได้มีโอกาสได้ใช้ด้วย

(๒) ขอให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงช่วยดูแลนักเรียนและเยาวชนให้ใช้อินเทอร์เน็ตไปในทางที่ถูกที่ควร โดยเฉพาะครู กรรมการโรงเรียน ต้องช่วยกันดูแลเรื่องนี้ชุมชนมีความกังวลเป็นอันมาก

(๓) เรื่องของการบริหารจัดการควรทำเป็นระบบเพื่อนำเงินค่าใช้บริการมาเป็นค่าสาธารณูปโภค ค่าดูแลรักษาระบบและซ่อมบำรุงคอมพิวเตอร์ต่อไป

(๔) ขอให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของทุกคนในชุมชน โดยมอบให้เด็กและเยาวชนดูแลทั้งหมด ค่าบริการครั้งแรกคือชั่วโมงละ ๑๐ บาท โดยผลัดเวรกันดูแล โดยเฉพาะในวันเสาร์-อาทิตย์ จะมีผู้รับผิดชอบดูแล ๓ รอบด้วยกัน คือรอบเช้า บ่าย และเย็นถึงสองทุ่มครึ่ง

อาจารย์ศรีนวล วงศ์ตระกูล ครูของโรงเรียนบ้านสามขาเล่าว่า กิจกรรมครั้งนี้เกิดขึ้นจากการที่ตนเองได้ไปเข้ารับการฝึกอบรมกระบวนการเรียนรู้ตามวิธีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา ร่วมกับผู้บริหารและอาจารย์จากโรงเรียนต่างๆ ในภาคเหนือ ที่ศูนย์ปฏิบัติการการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคเหนือ จังหวัดลำปาง แล้วเห็นว่ากระบวนการเรียนรู้วิธีนี้จะเป็นประโยชน์กับการเรียนการสอนของโรงเรียนบ้านสามขา จึงไปชักชวนครู นักเรียน และผู้ปกครองให้มาขอรับรอง.สุชิน เพ็ชรรักษ์ นักวิชาการของศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคเหนือ และเป็นผู้รับผิดชอบศูนย์ปฏิบัติการการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา ให้จัดค่ายคอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนรู้ตามวิธีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญาให้

ระหว่างวันที่ ๘-๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๔ นักเรียน เยาวชน และคณะครูโรงเรียนบ้านสามขาจำนวน ๔๕ คน เข้าร่วมกิจกรรมค่ายคอมพิวเตอร์ที่ศูนย์ปฏิบัติการการสร้างสรรค์ด้วยปัญญา ได้มีโอกาสเรียนรู้โปรแกรมไมโครเวิร์ด โปรแกรมโลโก้-โลโก้ และการทำเว็บไซต์ ตามทัศนะของอาจารย์ศรีนวล วงศ์ตระกูล ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบดูแลศูนย์คอมพิวเตอร์ของชุมชนบ้านสามขาในเวลาต่อมา เห็นว่า การได้มีโอกาสไปเข้าค่ายคอมพิวเตอร์ครั้งนั้น นับเป็นจุด

เปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่งของชุมชนและเด็ก ที่ทั้งเด็ก เยาวชน และชาวบ้านได้รับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้วยการมองภาพแบบองค์รวม วิธีการคิดที่เป็นระบบ การคิดแบบตรรกะ และทำให้เกิดเป็นความรู้ (knowledge) ที่จะคิดหาทางพัฒนาตนเองและชุมชนตามความสนใจของแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มต่อไปในอนาคต นอกจากนี้ ยังได้รับการส่งเสริมในเรื่องการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ที่เด็กและเยาวชนเรียนรู้ได้เร็วและดีกว่าผู้ใหญ่ อันจะนำไปสู่การพัฒนาหลายประการโดยเด็กและเยาวชนเป็นผู้รับผิดชอบ ได้แก่ การจัดการศูนย์คอมพิวเตอร์ชุมชนบ้านสามขา (Samkha Constructionism Lab) โดยเด็กและเยาวชนในช่วงหลังเลิกเรียนและวันหยุด (เวลากลางวันครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านสามขาใช้เพื่อการเรียนการสอน) การจัดค่ายภาษาอังกฤษ ค่ายการบ้าน ค่ายภาษาล้านนา การจัดตั้งและจัดการธนาคารออม และการฝึกวิปัสสนา เป็นต้น ทำให้ผู้ใหญ่มองเห็นและยอมรับความสามารถและความตั้งใจของเขา เป็นผลให้พันธมิตรจากภายนอกให้ความสนใจ และก้าวเข้าไปช่วยสนับสนุนสิ่ง ที่ชุมชนต้องการ คือ มูลนิธิไทยคมให้การสนับสนุนการใช้อินเทอร์เน็ตผ่านดาวเทียม มูลนิธิศึกษาพัฒนาสนับสนุนเทคโนโลยีในการเรียนรู้และช่วยรับบริจาคคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นและนำมามอบให้ ที่สำคัญคือให้วิธีการเรียนรู้ ทำให้เกิดความรู้อยู่ และปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องการบริหารจัดการซึ่งชุมชนตระหนักว่ายังขาดอยู่

การมีศูนย์คอมพิวเตอร์ในชุมชนของตนเองทำให้เด็กและเยาวชนสามารถพัฒนาความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตได้อย่างต่อเนื่อง นับเป็นการวางรากฐานสำคัญสำหรับการใช้งานในกิจการต่างๆ ของชุมชน เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ทำบัญชีร้านค้าชุมชน โดยการสนับสนุนของบริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง) จำกัด การทำบัญชีกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ การทำบัญชีครัวเรือน โดยการ

สนับสนุนของเนคเทค (NECTEC หรือชื่อเต็มคือ ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ หน่วยงานภายใต้สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ผู้จัดทำหนังสือเล่มนี้) การทำบัญชีธนาคารชุมชนบ้านสามขา-กรุงเทพฯ โดยการสนับสนุนของธนาคารกรุงเทพ การจัดทำเว็บไซต์ของชุมชน การบันทึกคำแปลภาษาล้านนา การจัดการห้องสมุดชุมชนวัดสามขา และโรงเรียนบ้านสามขา การติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก การค้นหาข้อมูลที่ชุมชนต้องการและนำออกประกาศทางหอกระจายข่าว การซ่อมบำรุงเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ ด้วยตนเอง และที่สำคัญคือเด็กและเยาวชนสอนผู้ใหญ่ให้สามารถใช้คอมพิวเตอร์ได้ด้วยกุศลจิต

ประสบการณ์ในระยะที่ผ่านมาให้บทเรียนที่สำคัญอย่างหนึ่งคือแม้ว่าชุมชนจะยอมรับว่าเทคโนโลยีใหม่มีประโยชน์ก็ตาม แต่กลุ่มที่ต้องการและใช้ประโยชน์มากที่สุดในระยะแรกคือเด็กและเยาวชน สำหรับผู้ใหญ่แล้วเป็นเรื่องยากที่จะชักจูงใจให้ทดลองใช้งานด้วยตนเอง จึงจำเป็นต้องอาศัยเด็กและเยาวชนเป็นผู้นำทาง ต้องอาศัยเวลาในการแสดงผลให้เห็น ชักจูงใจให้ทดลอง ฝึกการใช้งาน และหาช่องทางการใช้ประโยชน์ในกิจการต่างๆ ของชุมชนอย่างรอบคอบ และเหมาะสมกับบุคคลและเวลา

ทศท. คอร์ปอเรชั่น ได้ช่วยจัดหาเครื่องมืออุปกรณ์ที่สามารถเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตความเร็วระดับ ๖๔ KB ใช้งานได้ตลอด ๒๔ ชั่วโมง ไม่ต้องหมุนโทรศัพท์ ทั้งนี้โดยการประสานความร่วมมือกับเนคเทค ผ่านโครงการเครือข่ายคอมพิวเตอร์เพื่อโรงเรียนไทย (SchoolNet) ในระยะต่อมาเนคเทคก็ได้เข้ามาสนับสนุนค่าใช้จ่ายอินเทอร์เน็ตผ่านดาวเทียมไอพีสตาร์ (iPSTAR) เป็นเวลา ๑ ปี เพื่อให้ศูนย์คอมพิวเตอร์ชุมชนบ้านสามขาสามารถสะสมทุนไว้สำหรับจัดการด้วยตนเองในระยะต่อไป นอกจากนั้นยังได้มอบของขวัญแก่ชุมชนคือเครื่องส่งสัญญาณวิทยุจากห้องคอมพิวเตอร์โรงเรียนบ้านสามขา ไปที่หอกระจายข่าวที่บ้านพ่อหลวงจันงค์ จันทรจ่อม อีกทั้งยังสามารถส่งสัญญาณวิทยุออกทางสถานี FM ๑๐๘ เมกกะเฮิรซ์ สามารถรับฟังได้ทั่วทั้งหมู่บ้านอีกด้วย อาจารย์ศรีนวล วงศ์ตระกูล เล่าว่าชุมชนให้ความสนใจเรื่องนี้เป็นอย่างมาก นับเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ เกี่ยวกับการจัดการสถานีวิทยุชุมชนระดับหมู่บ้านที่ใช้ทุนต่ำมาก

คุณพารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา ในนามของมูลนิธิศึกษาพัฒนา ซึ่งเป็นผู้นำแนวคิดการสร้างสรรคด้วยปัญญา หรือการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลางบูรณาการด้วยเทคโนโลยี จากสถาบันเทคโนโลยีแมสซาชูเซตต์ (MIT Media Lab) เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย ได้ร่วมงานกับ ดร. สุชิน เพ็ชรรัช ในการพัฒนาวิธีการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อพัฒนาไปสู่องค์ความรู้เฉพาะตนในท้องถิ่น ได้กรุณาจัดหาคอมพิวเตอร์บริจาคส่งให้กับศูนย์คอมพิวเตอร์บ้านสามขาตลอดมา ทำให้เป้าหมายในการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการศึกษาและการพัฒนาชุมชนใกล้ความจริงมากขึ้น นั่นคือ ให้เด็กทุกคนมีคอมพิวเตอร์ใช้กันคนละเครื่อง ใช้ได้ตลอดทั้งวัน จนไม่ต้องมีวิชา

คอมพิวเตอร์เลยที่เดียว ให้ครูทุกคนมีคอมพิวเตอร์ใช้งานที่โรงเรียน ให้แต่ละครอบครัวเข้ามาช่วยกันบำรุงรักษาและเรียนรู้ร่วมกับลูกหลานของตนเอง จึงนับได้ว่าทุกอย่างที่นำเข้ามาให้กับชุมชนนั้นเป็นทุนที่จะส่งเสริมให้ทุกคนเพิ่มความสามารถในการเรียนรู้ รวมทั้งสร้างบรรยากาศที่

เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้สำหรับทุก ๆ คน และไม่ได้เรียนรู้เรื่องของคอมพิวเตอร์แต่อย่างเดียว แต่ยังเรียนรู้เรื่องอื่น ๆ ได้ไม่จำกัด เป็นการเรียนรู้หลักสูตรชีวิต ซึ่งการเรียนรู้ทั้งหมดเป็นการเรียนรู้จากการทำโครงการจริงของชุมชน การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ การเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนและชุมชน และการเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับพันธมิตรทั้งภายในและต่างประเทศ ทำให้ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการทำงานเหล่านั้นแตกแขนง กว้างขวาง ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น

ธนาคารสมอง

โดยปกติเมื่อชาวบ้านยื่นขอกู้เงินจากสถาบันการเงินทั่วไปก็จะต้องยื่นหลักทรัพย์เป็นค้ำประกันเนื่องจากมีความเสี่ยงน้อย แต่ความคิดดี ๆ หรือความมุ่งมั่นในการทำงานไม่อาจใช้เป็นหลักประกันได้ ดร. สุชิน เพ็ชรรัช จึงเสนอความคิดว่าหากนำเอาความคิดดี ๆ มาฝาก “ธนาคารสมอง” ไว้ก่อน แล้วขอเงินเพื่อไปติดต่อให้

ละเอียดและทดลองทำเป็นโครงการเล็กๆ ดูก่อน ไม่ได้ผลก็หาทางเลือกใหม่ ได้ผลก็ลงทุนกันไป อีกทั้งการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในระบบสวัสดิการชุมชนนั้นก็ควรจะเกิดขึ้นเมื่อสมาชิกยังแข็งแรงสมบูรณ์ดี ไม่ใช่ช่วยกันเฉพาเมื่อยามเจ็บไข้ได้ป่วยหรือตายเท่านั้น

เมื่อกรรมการกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เห็นด้วยกับความคิดนี้แล้วก็ได้จัดสรรเงินจากผลประโยชน์ของกลุ่มจำนวน ๖,๐๐๐ บาทเข้ามาเป็นกองทุนสะสมไว้ ถ้ามีจำนวนมากขึ้นในอนาคตอีกหลายปีข้างหน้าจะได้ให้ชาวบ้านที่มีแนวคิดดีๆ แต่ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันกู้ยืมไปลงทุน เรียกว่า “กองทุนธนาคารสมอง” เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๔๕ นับเป็นก้าวแรกของธนาคารสมองของผู้ใหญ่

ต่อมาในระหว่างวันที่ ๘-๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ เยาวชนบ้านสามขาได้ร่วมกันจัดค่ายภาษาอังกฤษขึ้นที่โรงเรียนบ้านสามขา ในโอกาสนี้ ดร.สุชิน เพ็ชรรัช อาจารย์ทวีศักดิ์ ไชยองค์การ อาจารย์ภาวนา วงศ์โสม และคุณอนุสรณ์ แก้วคำเลิศ ร่วมกันมอบเงินจำนวน ๓๐,๐๐๐ บาท ซึ่งเป็นค่าตอบแทนการอบรมพนักงานบริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง) จำกัด ในโครงการ C-Cement สนับสนุนการจัดค่ายครั้งนี้

เมื่อเสร็จสิ้นการจัดค่ายครั้งนี้แล้ว ปรากฏว่ายังมีเงินเหลืออยู่ราว ๔,๐๐๐ บาทบวกกับเงินที่ได้รับการสนับสนุนข้างต้น รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๓๔,๐๐๐ บาท จึงหารือกันว่า จะจัดการเงินจำนวนนี้ต่อไปอย่างไร ดร. สุชิน เพ็ชรรัช ให้คำแนะนำว่าควรจะนำไปใช้ประโยชน์ในการสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน และเก็บสะสม “ความรู้” ไว้ใน “ธนาคารสมอง” ของเขาเองช่วยกันดูแล เพิ่มเติม ปรับแก้ไข ให้เกิดความกล้าที่จะคิดและทดลองทำสิ่งใหม่ๆ ที่ท้าทายสำหรับเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะ โดยไม่ต้องห่วงว่าเงินที่เหลืออยู่จะหมดไปแต่อย่างใด หมดแล้วก็ค่อยหาใหม่ได้ ขอให้รู้ว่าทำอะไรเงินจึงหมด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าควรใช้ “เงิน” เพื่อสร้างปัญญาของคนรุ่นใหม่ ด้วยความเชื่อมั่นว่าเมื่อจัดการค่ายภาษาอังกฤษด้วยตนเองได้แล้วก็น่าจะจัดการเรื่องอื่นๆ ที่สนใจร่วมกันได้ต่อไป

หลังจากนั้นเยาวชนจำนวน ๔๒ คนก็ได้เลือกกรรมการขึ้นมาจำนวน ๑๕ คนเพื่อช่วยกันกำหนดแนวทางการปฏิบัติ โดยมี อาจารย์ศรีนวล วงศ์ตระกูล คุณสงกรานต์ ทองน่วม อดีตพนักงานบริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง) จำกัด และ ดร. สุชิน เพ็ชรรัช เป็นที่ปรึกษา ด้วยเยาวชนและเด็กรำลึกถึงบุญคุณของผู้ใหญ่ที่มี

ภาระหนี้สินอยู่มากแต่มิ่มีน้ำใจช่วยเหลือเด็กและเยาวชนตลอดมา กิจกรรมเริ่มต้นของธนาคารสมองคือใช้เงินทุนที่มีอยู่ในมือช่วยเหลือผู้ใหญ่ที่มีน้ำใจช่วยเหลือกิจกรรมค่ายภาษาอังกฤษ และจัดสนเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ หรือการชำระหนี้สินนอกระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยแพงมาก โดยเปิดโอกาสให้ยื่นความประสงค์ขอเงินไปใช้ตามความจำเป็น ไม่มีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยตายตัวเหมือนกับที่ผู้ใหญ่ปฏิบัติกันอยู่ในชุมชน ใช้การรู้จักกัน ความไว้วางใจและเอื้ออาทรต่อกัน ความเป็นญาติพี่น้องกัน เป็นเครื่องค้ำประกันแทนหลักทรัพย์ การพิจารณาว่าสมควรจะให้การสนับสนุนแก่ใคร เป็นเงินจำนวนเท่าใด ระยะเวลาเท่าใด และให้ผลตอบแทนเท่าใด ขึ้นอยู่กับมติของที่ประชุมกรรมการธนาคารสมองซึ่งประกอบด้วยเยาวชนจำนวน ๑๕ คนเอง ไม่ต้องเสนอขอความเห็นชอบจากคนอื่น ๆ อีก แม้บางรายที่ผู้ใหญ่ให้ความเห็นว่ขึ้นให้กู้ไปจะสูญแน่เยาวชนก็ตัดสินใจยอมเสี่ยง เนื่องจากตระหนักว่าผู้กู้มีความตั้งใจจริง มีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อคนอื่น แต่อาจโชคร้ายที่ประสบแต่ความล้มเหลวในอดีต จึงควรสนับสนุนให้ทดลองต่อไปอีกสักครั้ง

เมื่อให้ผู้ใหญ่กู้เงินไปแล้วเยาวชนก็ตามไปร่วมศึกษากิจกรรมอาชีพต่าง ๆ เช่น กู้เงินไปใช้เป็นทุนในการปลูกกระเทียมเยาวชนก็ไปร่วมปลูกด้วย เป็นโอกาสในการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงไปพร้อมกับการทำความเข้าใจกับความคิดและปัญหาจริงของผู้ใหญ่ในชุมชน การติดตามหนี้สินก็เป็นไปในลักษณะที่เต็มไปด้วยความเข้าใจและเห็นใจซึ่งกันและกัน ที่สำคัญคือไม่ได้กลัวว่าผู้ใหญ่จะไม่ยอมใช้คืนเงินที่ขืมไปเลย

นอกจากผลตอบแทนทางด้านจิตใจดังกล่าวแล้ว ส่วนที่เป็นเงินและสิ่งของต่าง ๆ ที่ผู้ใหญ่มอบกลับคืนให้ธนาคารสมองก็มีจำนวนมากกว่าที่คาดหมายไว้เสียด้วยซ้ำไป

นอกจากกิจกรรมการให้กู้ยืมเงินแล้วธนาคารสมองก็คิดไปถึงการลงทุนเองด้วย ในระยะที่ผ่านมาได้ทดลองปลูกผักปลอดสารพิษไปแล้ว ๑ รอบ นำเงินไปลงทุน

ในกิจการร้านค้าเยาวชนตอตคอม โดยซื้อสินค้าจากผู้ปกครองและเครือข่ายมาจำหน่าย ให้ผู้เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชน การเข้าไปร่วมทุนกับโครงการพักแรมระยะยาว (long stay) โดยเงินของธนาคารสมองทั้งหมด เยาวชนได้เข้าร่วมเป็นผู้สื่อข่าวและจัดการร่วมกับผู้ใหญ่ในทุกกิจกรรม โดยได้รับค่าตอบแทนตามภาระงาน ต่อไปวางแผนจะเลี้ยงวัว และกิจกรรมอื่นๆ ที่พอจะทำได้ในขณะที่ยังเรียนกันอยู่

เมื่อวันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๖ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม คุณอุไรวรรณ เทียนทอง และคณะ ได้แก่ นายแพทย์ประเวศ วะสี ดร.สมชัย วุฒิปรีชา ดร.ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม และดร.นิเชต สุนทรพิทักษ์ เป็นต้น ได้เดินทางมาเยี่ยมศูนย์คอมพิวเตอร์บ้านสามขา และได้รับฟังเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนจากนักเรียนโรงเรียนบ้านสามขาโดยตรง ที่เล่าเรื่องการปรับระบบบัญชีของเด็กๆ เพื่อแก้ไขปัญหาของตนเองและเสนอเป็นทางเลือกให้ผู้ใหญ่แก้ไขด้วย เมื่อท่านรัฐมนตรีถามว่า “หนูทำอะไรตั้งเยอะแยะนี้ ไม่ลำบากเหรอ” เด็กตอบว่า “ผมเต็มใจครับ ไม่ลำบาก” ซึ่งเด็กและเยาวชนบ้านสามขาเห็นว่า การทำกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ถือเป็นโอกาสสำหรับการฝึกเป็นผู้ประกอบการเสียตั้งแต่ยังเยาว์ เมื่อเรียนจบแล้วจะได้มองเห็นช่องทางและมีพื้นฐานประสบการณ์ในการประกอบอาชีพในชุมชนของตนเองตามสมควร จะได้ไม่ต้องออกไปประกอบอาชีพภายนอกชุมชน

ความคิดและกิจกรรมของเยาวชนที่ร่วมกันจัดตั้งธนาคารสมองนี้เองที่ได้รับความสนใจจากผู้เข้ามาเยี่ยมชุมชนเป็นอย่างมาก ครั้งหนึ่ง ดร.เชาวน์ ฌศีลวันต์ องคมนตรีและคณะ ได้มาเยี่ยมบ้านสามขา ระหว่างรับฟังรายงานโครงการธนาคารสมอง ได้ถาม

เยาวชนว่า “ให้ผู้ใหญ่กู้เงินไป ไม่กลัวผู้ใหญ่โกงหรือ” เยาวชนคนหนึ่งตอบว่า “ไม่กลัว เพราะผู้ใหญ่เอาเงินไปทำอะไร เด็กๆ ก็จะไปดูและเรียนรู้เรื่องนั้นๆ ด้วย” การตอบคำถามในครั้งนั้น เป็นที่ประทับใจของผู้เยี่ยมชมเป็นอันมาก เข้าทำนองความคิดดีๆ ขยายตัวเองได้ จึงทำให้มีผู้บริจาคเงินสมทบเข้าธนาคารสมองของเยาวชนหลายราย

เช่น คุณพารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา (๑๐,๐๐๐ บาท) คุณศิริวงศ์ จังคะศิริ (๑๐,๐๐๐ บาท) คุณไชย ณศีลวันต์ (๑๐,๐๐๐ บาท) ซึ่งในภายหลังได้รับบริจาค สบทบจาก ท่านนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร (๓๐,๐๐๐ บาท) คุณประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ (๑๐,๐๐๐ บาท) และคุณอุไรวรรณ เทียนทอง (๕,๐๐๐ บาท) รวมทั้ง ผู้ใหญ่ท่านต่างๆ ที่เข้ามาเยี่ยมชมและเห็นความสำคัญของ กิจกรรมธนาคารสมองร่วมบริจาคเงินสนับสนุนอีกเป็นจำนวนมาก

พรนับพัน วงศ์ตระกูล ผู้นำเยาวชนในกลุ่มธนาคารสมอง บอกเล่าความรู้สึก จากประสบการณ์ของเธอไว้ว่า “ตอนนี้ นำเงินไปร่วมลงทุนกับผู้ใหญ่พร้อมด้วยการ แก้ปัญหาให้เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยที่ยื่นขอให้พวกเราช่วยอนุมัติเงินเพื่อนำไปใช้หนี้ ธ.ก.ส. พวกหนูเห็นว่าพี่หมอบเป็นผู้มีพระคุณ ที่ช่วยเหลือชาวบ้านในด้านการดูแล รักษาโรค สามารถเรียกได้ตลอดเวลา เพราะพี่หมอบแต่งงานกับพี่เยาวชนบ้านสามขาอะ พี่เขาอยู่ ๑ เดือน พวกหนูก็อนุมัติให้ไปคะ บางเรื่องไม่ใช่การลงทุนแต่เป็นการเพิ่มทุน ทางด้านจิตใจก็มีคุณค่ามากเช่นกันคะ หนูดูแวตาท่าพี่เขาแล้วรู้สึกว่าเขาขบซึ่งมากคะ เพราะเขาให้ดอกเบี้ยมาเยอะ คงหวังว่าเราจะพิจารณาจากดอกเบี้ย แต่เราบอกพี่เขาว่า ไม่ต้องให้เราเยอะขนาดนั้นก็ได้ เราไม่ได้หวังดอกเบี้ยเป็นจุดประสงค์ รวมถึงท่าน อื่นๆ ด้วยคะ โดยเฉพาะลุงทมน้ำตาคลอเบาเลยคะ...”

ธนาคารชุมชนบ้านสามขา-กรุงไทย

ชุมชนบ้านสามขาพยายามแก้ไขปัญหานี้สินของตนเองตลอดมา เช่น จ.ส.อ.ชัย วงศ์ตระกูล แกนนำชุมชนท่านหนึ่ง ได้ทดลองดำเนินการช่วยเหลือ ๖

ครอบครัวที่มีหนี้สินมากจนแทบมองไม่เห็นทางปลดปล่อยได้ โดยนำไปดูงานที่ เชียงรายอโศกเพื่อจูงใจให้ลด ละ และ เลิกอบายมุข ซึ่งเป็นที่มาของการใช้จ่ายที่ เกินความจำเป็น ร่วมกันเลี้ยงแม่หมูพันธุ์ พันเมือง ปลุกผักโดยไม่ใช้สารเคมีเพื่อ กินเองและขายส่วนที่เหลือ ทำบัญชี คราวเรือนและนำข้อมูลมาหารือกันเพื่อ

หาทางปรับรายการรับ-จ่ายประจำวัน เป็นต้น คุณพารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา ให้คำแนะนำว่าหากจะทำอาชีพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันกันต่อไปโอกาสที่จะสะสมรายได้เพื่อชำระหนี้สินให้หมดไปคงจะมีโอกาสน้อย จึงควรจะทำอาชีพใหม่ๆ ที่ไม่ต้องเสี่ยงจนเกินไปและมีรายได้มากกว่าที่เป็นอยู่ เช่น การเลี้ยงหมูหรือไก่อ่วมกับเครื่องเจริญโภคภัณฑ์ หรือเลี้ยงวัวพันธุ์ดี แต่ปัญหาสำคัญคือจำเป็นต้องลงทุนในระยะแรกสูงและต้องใช้เวลายาวนานกว่าจะคุ้มทุน ท่านจึงประสานงานกับธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) เพื่อหาทางช่วยเหลือชุมชนบ้านสามขาเป็นกรณีพิเศษ การเจรจาครั้งนั้นประสบผลสำเร็จ และได้รับอนุมัติวงเงินจำนวน ๓ ล้านบาท จึงเป็นโอกาสที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายธนาคารชุมชนของธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) ได้เข้าไปทำงานกับชุมชนบ้านสามขาอย่างใกล้ชิด จนเกิด “ธนาคารชุมชนบ้านสามขา-กรุงไทย” ซึ่งเป็นต้นแบบของธนาคารชุมชนที่เป็นธนาคารพาณิชย์เต็มรูปแบบแห่งแรกของประเทศไทย

เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๖ ประชาคมของชุมชนบ้านสามขาเห็นชอบให้ดำเนินการจัดตั้งธนาคารชุมชนในลักษณะที่เป็นการทดลองนำร่อง เพื่อเรียนรู้เรื่องทุนและการจัดการทุนของชุมชนชนบทร่วมกัน มีเจ้าหน้าที่ของธนาคารกรุงไทยเข้าไปศึกษาวิถีคิดและประสบการณ์การจัดการกองทุนต่างๆ ของชุมชน ร่วมจัดตั้งองค์กรการเงินที่มีระบบบริหารจัดการที่โปร่งใส ฟังตนเองได้ ยั่งยืน และสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง ให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาความสามารถของชุมชน ทำให้กรรมการฝ่ายชุมชน ประกอบด้วยชาวบ้านและเยาวชน ทำหน้าที่เป็น “นายธนาคารชุมชน” ได้เหมาะสมขึ้นเป็นลำดับ รวมทั้งร่วมตัดสินใจและติดตามการลงทุนของชุมชน

นอกจากนั้นสมาชิกของกลุ่มลำปาง (Lampang Circuit) ซึ่งร่วมทำงานพัฒนาการศึกษาตามทฤษฎีการสร้างสรรคด้วยปัญญาในลำปาง ซึ่งประกอบด้วย ดร.สุชิน เพ็ชรภักดิ์ จากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ คุณศุภชัย หวานฉ่ำ จากบริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง) จำกัด อาจารย์ทวีศักดิ์ ไชยองค์การ และอาจารย์ภาวนา วงศ์โสภณ ทั้งสองท่านเป็นสมาชิกของวุฒิสภา ธนาคารสมอง ในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ยังเข้าร่วมเป็นกรรมการธนาคารชุมชนและเรียนรู้ร่วมด้วย และที่สำคัญคือผู้ใหญ่ให้โอกาสเยาวชนเข้ามาร่วมเป็นกรรมการธนาคารชุมชนตั้งแต่แรก เพื่อจะได้ร่วมเรียนรู้กับกรรมการอื่นๆ อย่างใกล้ชิด โดยธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) ได้จัดสรรเงินกู้อัตราดอกเบี้ยพิเศษเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของ

ธนาคารชุมชนบ้านสามขา-กรุงเทพฯ จำนวน ๓ ล้านบาท และมอบเงินสนับสนุนการจัดการธนาคารชุมชนอีก ๑ แสน ๕ หมื่นบาท ตลอดจนให้คำแนะนำแนวทางการจัดองค์การของธนาคารชุมชน บทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่าย ยกย่องฝีมือดำเนินการเพื่อนำมาปรับแก้ไขร่วมกัน พัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อจัดการระบบการรับฝากและถอนเงิน การบันทึกข้อมูลสินเชื่อ อบรมกรรมการธนาคารชุมชน ส่งเสริมการพัฒนาผู้ประกอบการ และสนับสนุนการวิจัยกระบวนการและผลการเรียนรู้ร่วมกันในโครงการนี้ด้วย กรรมการธนาคารฝ่ายชุมชนก็ได้ร่วมกันจัดทำระเบียบการของธนาคารขึ้นใช้เอง เริ่มรับฝากเงินเป็นปฐมฤกษ์เมื่อวันฉัตรมงคลที่ผ่านมา (๕ พฤษภาคม ๒๕๔๖) รวมทั้งการพิจารณาโครงการขอกู้เงิน และติดตามหนี้สิน มาแล้วเป็นลำดับ

ธนาคารชุมชนบ้านสามขา-กรุงเทพฯ นอกจากจะเป็นที่เรียนรู้การบริหารจัดการการเงินของชาวบ้านและเยาวชนในบ้านสามขา ยังเป็นที่เรียนรู้ของพนักงานธนาคารกรุงเทพฯ และพนักงานของปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง) จำกัด ในการทำงานร่วมกับชาวบ้าน ว่าชาวบ้านมีแนวคิด ทักษะคิด และกระบวนการเรียนรู้อย่างไร

คุณวินิจิต เจลิมสุข ผู้จัดการธนาคารบ้านสามขา-กรุงเทพฯ รายงานท่านนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๖ ว่า “มีผู้นำเงินมาฝากกับธนาคารชุมชนทั้งสิ้น ๕๕ ราย เป็นเงินหนึ่งแสนเจ็ดหมื่นสี่พันสี่ร้อยห้าสิบบาท ทั้งนี้เรามีเป้าหมายหลักสามประการคือ ประการที่หนึ่งคือต้องการให้สถานที่นี้เป็นห้องเรียนของนักศึกษาบ้านสามขา โดยมีหลักสูตรการเรียนรู้การจัดการธนาคารแบบบูรณาการ คือร่วมกันจัดร่วมกันศึกษา ระหว่างผู้ใหญ่ น้อง ๆ เยาวชนเหล่านี้ และเครือข่ายพันธมิตรทั้งหลาย มาร่วมระดมสมอง ระดม

ความคิดในการจัดการธนาคารชุมชนบ้านสามขา-กรุงเทพฯ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ อีกอย่างหนึ่งคือน้อง ๆ เยาวชนที่ได้เข้าร่วมงานเหล่านี้ ในโอกาสข้างหน้าเขาจะได้กลับมาทดแทนชุมชนบ้านเกิดของเขา เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตให้กับชาวบ้านในหมู่บ้าน ในขณะที่เดียวกันไม่ว่าจะน้อง ๆ เหล่านี้ อาจจะกลายเป็นนักการธนาคารระดับแนวหน้าของประเทศ ซึ่งผมก็หวังว่าจะเป็นเช่นนั้น ประการที่สองเราหวังจะให้สถานที่นี้เป็น

สถานที่สร้างเก้าอี้ด้วย สร้างเก้าอี้ขึ้นในหมู่บ้าน เขาจะได้มาสร้างงาน สร้างรายได้ ให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน โดยธนาคารนี้ต้องการจะสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจใน ระดับรากหญ้าขึ้นในชุมชนของเรา ซึ่งก็เป็นนโยบายของรัฐบาลภายใต้การนำของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี เราขอเพียงเป็นแคंपูย เป็นแร่ธาตุที่คอยเสริมรากและคอยบำรุง ลำต้นให้เจริญงอกงามต่อไป ประการที่สาม จากการดำเนินงาน จากกระบวนการเรียนรู้ ในด้านต่าง ๆ ของกรรมการทุก ๆ ท่านร่วมกันตรงนี้ เราหวังว่าจะมีต้นแบบการจัดการ ธนาคารให้กับชุมชนอื่นที่มีความสนใจ นำเอาไปประยุกต์ใช้กับชุมชนของเขา ก่อให้เกิด ประโยชน์ต่อชุมชนของเขาต่อไป และความหวังอันสูงสุดคือเราอยากให้เห็นความสุข เกิดแก่พี่น้องประชาชนในหมู่บ้านของเรา”

ท่านนายกรัฐมนตรีกล่าวตอบว่า “ตรงนี้จะ เป็นโมเดลที่นำไปใช้ได้ ในขณะที่ เรากำลังจะ transform กองทุนหมู่บ้านให้เป็น Micro-credit Bank อันนี้แหละที่เรา กำลังจะ transform (ซึ่งมือไปที่ธนาคารชุมชน) เราจะสวมยอตเข้าไปในกองทุนหมู่บ้าน บางส่วนก็เป็นธนาคารกรุงไทย บางส่วนก็เป็นธนาคารออมสิน เราจะประยุกต์จากระบบ ที่เป็นกัมปะโตเดิม แต่เป็นกัมปะโตของหมู่บ้านที่เป็นเหมือนกับ non-profit organization กำไรทั้งหมดเป็นสวัสดิการหมู่บ้าน แทนที่จะเป็นเรื่องเฉพาะตัว (personal) ก็เป็นสวัสดิการหมู่บ้าน และตรงนี้จะ เป็นจุดเชื่อมกับธนาคาร ธนาคารก็จะมีฐานที่ใหญ่ และที่สำคัญ คือชาวบ้านที่จะเติบโตขึ้นมากับเศรษฐกิจระบบทุนนิยมก็จะ ได้มีทุนและบริหารทุนได้อย่างถูก หลักการ ถูกหลักวิชา อันนี้คือสิ่งที่ดีมาก ๆ เป็น pilot site ได้เป็นอย่างดีเลย”

คุณสถิต จุพัฒน์กุล รองกรรมการผู้จัดการ สายงานโครงการพิเศษ ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) กล่าวว่า “ขอเรียนต่อท่านนายกรัฐมนตรีว่าที่นี้จะ เป็นต้นแบบ เป็นธนาคารชุมชนแห่งแรกที่ธนาคารกรุงไทยเข้ามาวางรากฐานให้กับ ชุมชน ธนาคารกรุงไทยซึ่งได้รับมอบหมายให้ดูแลกองทุนหมู่บ้านอีกประมาณสองหมื่น เจ็ดพันหมู่บ้าน ก็จะนำรูปแบบนี้ไปใช้เฉพาะในหมู่บ้านที่เข้มแข็ง ซึ่งจะช่วยพัฒนา เศรษฐกิจในระดับรากหญ้าต่อไป”

ตีบปาละปัญญา

ผู้ที่เคยเดินทางเข้าไปเยี่ยมชุมชนบ้านสามขามักจะประทับใจในน้ำใจไมตรีในการต้อนรับและการบอกเล่าวิถีคิดและการจัดการชุมชนของชาวบ้าน ได้มีโอกาสชมผลงานแกะสลักไม้ ทอผ้า ทำดอกไม้

กระดาษสา และการไฟเฝ้ารักษาภูมิปัญญาของท้องถิ่น ตลอดจนมีภูมิประเทศที่ร่มรื่นและสวยงาม ประกอบด้วยป่าไม้และแหล่งน้ำธรรมชาติซึ่งชุมชนช่วยกันรักษาไว้ได้เป็นอย่างดี สิ่งเหล่านี้นับเป็น “ทุนทางสังคม” สำหรับการริเริ่มบริการผู้ที่ประสงค์จะเข้ามาพักแรมชั่วคราวในชุมชน (home stay) ผู้ที่เคยเข้าไปพักแรมอยู่กับครอบครัวชาวบ้านในชุมชนบ้านสามขามาแล้วล้วนแต่ประทับใจ แต่การที่จะเปิดบริการนักท่องเที่ยวในเชิงธุรกิจ (eco-tourism) นั้นยังเป็นเรื่องที่ชุมชนกังวลถึงผลเสียที่จะเกิดกับเยาวชนและธรรมชาติที่สวยงามตลอดมา

ต่อมามีอาสาสมัครชาวอเมริกันเข้าไปช่วยโรงเรียนบ้านสามขาจัดค่ายภาษาอังกฤษระยะสั้นๆ ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ และได้เสนอความคิดว่าชุมชนควรจัดที่พักสำหรับผู้สนใจเพื่อจะได้พักได้หลายๆ วัน โดยจะไปชวนเพื่อนฝูงชาวอเมริกันพร้อมครอบครัวมาพัก ซึ่งเยาวชนและชาวบ้านจะมีรายได้เพิ่มขึ้นและมีโอกาสเรียนและใช้ภาษาอังกฤษไปด้วย จึงเป็นการจุดประกายความคิดในการสร้างบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยวประเภทที่ประสงค์จะอยู่กับชุมชนระยะยาว (long stay) โดยเฉพาะคุณพารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา เห็นชอบกับแนวคิดนี้และยินดีให้การสนับสนุนด้านการก่อสร้าง เป็นการลงทุนให้ชุมชนเรียนรู้การบริหารจัดการอาชีพการบริหารโรงแรม ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ เมื่อมีรายได้ก็ทยอยใช้คืนและสะสมไว้สำหรับการลงทุนต่อไปด้วยตนเอง

ความตั้งใจคืองานบริการนี้จะจัดสำหรับผู้ที่สนใจวิถีชีวิตของคนในชนบทและธรรมชาติ เป็นแหล่งเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน นั่นคือผู้ที่เข้ามาพักอาศัยยินดีรับเด็กและเยาวชนที่สนใจเรียนรู้ภาษากับเจ้าของภาษา ใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันแบบเป็นลูกหลานของตนเอง เพื่อจะได้เรียนรู้แบบคลุกคลี เช่น ไปเดินป่า ทำไร่ ไถนาด้วยกันต่อเนื่อง

เป็นชีวิตจริง และเปิดโอกาสให้เรียนรู้วิถีชีวิตของผู้ปกครองของเด็กและเยาวชนได้อย่างใกล้ชิดในทุกมิติ ผู้เข้ามาพักอาจจะแก่นักวิจัยเข้ามาพักอาศัยอยู่ในชุมชนระยะยาว ช่วยสะท้อนความคิดจากมุมมองและหลักวิชาของตนเอง และช่วยพัฒนาสิ่งที่ชุมชนจะนำไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป อาจจะเป็นผู้ที่รักในวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดธรรมชาติ ต้องการฟื้นฟูสุขภาพร่างกายและจิตในช่วงเวลาต่าง ๆ ของชีวิต หรืออาจจะเป็นผู้ปกครองที่ต้องการนำลูกหลานมาพักอาศัยเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตในชนบทและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ หรืออาจเป็นนักวิชาการ ปรากฏชาวบ้าน นักบวช ผู้มีประสบการณ์ ที่ชุมชนเชิญมาให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เป็นต้น

ผู้มาพักอาศัยจึงเข้ามาด้วยความอยากรู้ อยากเห็น อยากพัฒนาตนเองร่วมกับชุมชนบ้านสามขา และมีสิ่งที่จะช่วยพัฒนาเด็กและเยาวชนบ้านสามขาได้ จึงไม่ใช่เป็นเรื่องของการ “ซื้อบริการ” และเรียกร้องบริการที่เกินกว่าที่ชุมชนจะให้ได้ แต่เป็นบริการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเรียนรู้ การคิดหรือไม่คิดค่าบริการจึงมิได้เป็นไปเหมือนกับโรงแรมหรือรีสอร์ทดังที่เห็นกันอยู่ทั่วไป คือรวมเอา “ความรู้” เข้าไปไว้ในค่าบริการด้วย อีกทั้งพยายามเชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ ของชุมชนเข้ามาร่วมเรียนรู้ให้บริการและคิดค่าบริการในส่วนที่ตนรับผิดชอบได้ด้วย เช่น ค่าอาหาร เป็นต้น

เด็กและเยาวชนจะได้เรียนรู้ภาษา เทคโนโลยี การจัดการการให้บริการเพื่อบ่มเพาะความรู้แก่ตนเองและชุมชนจากการลงมือปฏิบัติจริง สรุปรบทเรียนและส่งทอดความรู้และประสบการณ์ในการจัดการกันต่อไป การจัดการเรื่องนี้อาจจะถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของธนาคารสมองซึ่งเด็กและเยาวชนได้ดำเนินการมาระยะหนึ่งแล้ว

โครงการนี้จะมีผลร้อยรัดเอากิจกรรมและทรัพยากรทุกอย่างของชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาชีพ ศิลปวัฒนธรรม และองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ของชุมชน จึงต้องการความเข้าใจและการสนับสนุนของทุกฝ่ายอย่างเต็มที่

ประชาคมของชุมชนบ้านสามขา จึงเห็นชอบให้สร้างอาคารเพื่อจุดประสงค์ข้างต้นเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๕๖ โดยกำหนดให้สร้างในพื้นที่ที่ชุมชนมอบให้กับโรงเรียนบ้านสามขาใช้ประโยชน์ คุณสหัส พลปลื้ม ได้ช่วยออกแบบและควบคุมการก่อสร้างอาคาร เครื่องซิเมนต์ไทยบริจาคราคาอาคารเก่า วัสดุก่อสร้าง และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นหลายรายการ แรงงานจากชุมชนบ้านสามขาเข้ามาช่วยดำเนินการก่อสร้างโดยได้รับการสนับสนุนค่าจ้างและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ จากมูลนิธิศึกษาพัฒนา ทำให้การ

ก่อสร้างอาคารซึ่งประชาคมของชุมชนบ้านสามขา ลงมติเลือกชื่อ “ดีป่าละเมาะ” อันสื่อความหมายถึงความกล้าคิดกล้าทำสิ่งใหม่เพื่อสร้างปัญญาและเอื้อประโยชน์ต่อชุมชน เป็นชื่ออาคารใหม่ สำเร็จเรียบร้อยและใช้รับรองท่านนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๖

ในปัจจุบันมีสมาชิกชุมชนกลุ่มหนึ่งอาสาเข้ามาดูแลอาคาร เปิดรับคณะผู้เดินทางเข้ามาศึกษาดูงานในชุมชนบ้านสามขา และเริ่มเรียนรู้วิธีการจัดการให้เป็นไปตามเป้าหมาย หลังจากที่ผู้แทนชุมชนได้เดินทางไปศึกษาแนวคิดของโรงแรม Regent Resort จังหวัดเชียงใหม่มาแล้ว และจะประสานความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับ River View Lodge จังหวัดเชียงใหม่ ต่อไป

จ.ส.อ.ชัย วงศ์ตระกูล ซึ่งเป็นผู้ช่วยดูแลการก่อสร้างอาคารอย่างแข็งขันมาตั้งแต่แรก รายงานท่านนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๖ ว่า “ผลที่ได้คือเด็กและเยาวชนจะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้เข้ามาพัก ถ้าเป็นชาวต่างชาติก็ได้เรียนภาษากับเจ้าของภาษาโดยตรง เยาวชนบ้านสามขาจะได้กล้าแสดงออก แล้วจะได้เป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าของชุมชนที่มีอยู่ เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขา นอกจากนั้นก็จะได้พัฒนาให้เป็นหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งบ้านเรามีวัสดุอุปกรณ์หลาย ๆ อย่าง แม้กระทั่งเรื่องยาสมุนไพรพื้นบ้าน ตลอดจนเรื่องของภูมิปัญญาไทย เรื่องของป่า ซึ่งมีอยู่มากมาย ความหวังของชุมชนก็อยากจะให้เยาวชนเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการเรื่องของการบริการของชุมชน โดยใช้ Long-Stay เป็นแม่แบบ ต่อไปจะได้มีงานทำในชุมชน ไม่ต้องหลังไหลกันเข้าไปทำงานในเมือง บัดนั้นแล้วชุมชนก็จะพัฒนาตนเองให้เท่ากับในเมืองได้”

ท่านนายกรัฐมนตรีกล่าวตอบว่า “ถ้าโรงเรียนปิดเทอม ตรงนี้ น่าจะเป็นค่ายที่พ่อแม่จะได้นำเยาวชนมาอยู่ มาดูการสาธิตต่างๆ มาจุดประกายความคิด คนจากชุมชนอื่น ๆ ก็เข้ามาอยู่ มาเรียนรู้ได้ จัดเป็น Long-Stay โดยเอาเด็กและเยาวชนนี้แหละมานั่งสาธิต มาทำให้อู มาทำกิจกรรม ต่าง ๆ ให้คนที่มาอยู่สองสามวันได้มาเรียนรู้ด้วยกัน กลายเป็นว่าเราก็จะสอนให้คนภายนอก ไม่ว่าจะเป็นเด็ก เยาวชน หรือผู้ใหญ่ของชุมชน ทำให้เศรษฐกิจที่นี้มีการมาเที่ยว มาพัก อันนี้จะกลายเป็น product ของการท่องเที่ยวได้ อย่างหนึ่ง เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความรู้ ที่นี้ก็มีหลายอย่างที่จะช่วยจุดประกายให้เกิดอยากเรียนรู้ อยากทำอะไรหลายอย่าง คนที่อยากจะ inspire ลูก ๆ หรืออยากจะเรียนรู้ ก็สามารถชี้ตัวอย่างให้เห็นได้ว่าในชุมชนชนบทเขาก็สามารถทำอะไรได้หลายอย่าง เขามีความสามัคคี รวมหัวกันได้สร้างสรรค์ จะกลายเป็นเรื่องที่น่าสนใจ”

วิปัสสนา

เนื่องจาก ดร. สุชิน เพ็ชรรักษ์ เห็นว่าการปฏิบัติวิปัสสนาเป็นเรื่องสำคัญยิ่งนัก ถ้าสามารถนำติดตัวไปใช้ได้ตลอดชีวิต ทั้งนี้เพราะผู้ที่เรียนรู้ได้ดีต้องมีอึดใจต่ำ จึงหาหรือกับอาจารย์ศรีนวล วงศ์ตระกูล ในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๕๕ เมื่อมีความเห็นตรงกันก็คิดว่าควรจะทำค่ายวิปัสสนาสักครั้งในช่วงปิดภาคเรียน และถ้าหากมีศูนย์วิปัสสนาขึ้นได้จริงในชุมชนบ้านสามขาแล้วก็เป็นสะพานที่ทอดไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เป็นศูนย์บริการสุขภาพจิตใจระดับสากล โดยเฉพาะการฟื้นฟูทางด้านจิตวิญญาณ จะเป็นบริการสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับผู้เดินทางเข้ามาเยี่ยมชุมชน ซึ่งจะสามารถนำไปใช้ต่อในชีวิตประจำวัน และนำมาฟื้นฟูตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

เมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ท่านองคมนตรี ดร.เชาวน์ ฤทธิวัฒน์ คุณพารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา และคณะเดินทางมาเยี่ยมชุมชนบ้านสามขา อาจารย์ศรีนวล วงศ์ตระกูล ก็ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับอนาคตของชุมชนบ้านสามขาอย่างหนึ่ง คือ ส่งเสริมการฝึกวิปัสสนา ท่านองคมนตรีกล่าวว่ารู้สึกยินดี

ที่ได้รับฟังว่าความเจริญทั้งหลายนำเอาหายนะเข้ามาด้วย แต่เรามักจะมองในแง่ประโยชน์มากกว่าหายนะที่แฝงเข้ามา เมื่อชาวบ้านรู้ตัวว่าสิ่งต่าง ๆ มีทั้งสองด้านแล้วก็จะได้มีสติยั้งคิดและเข้าใจโลกตามความเป็นจริงมากขึ้น ท่านรู้สึกดีใจมากที่ชุมชนเห็นความสำคัญของการฝึกอบรมจิตโดยจัดค่ายวิปัสสนาขึ้นในชุมชน

เมื่อมีการหารือกันในระหว่างคณะสงฆ์วัดสามขาและกลุ่มผู้สูงอายุก็ได้ข้อสรุปว่าในอดีตยังไม่มี การฝึกวิปัสสนาในชุมชนกันเลย จะมีก็แต่สมณะกรรมฐานเท่านั้น ดังนั้นจึงเป็นเรื่องยากที่จะชักชวนให้มีการลงมือปฏิบัติกันอย่างจริงจัง จำเป็นต้องทำความเข้าใจกันให้ดีเสียก่อนจึงจะสร้างศรัทธาขึ้นมาได้

คุณบางกอก เข้าวัวขูดยี่สิบ เน้นว่าการปฏิบัติวิปัสสนานั้นไม่จำเป็นต้องรอไปเข้ารับการอบรมที่ไหนเลย เพียงแต่ขอให้มีความตั้งใจในทุกขณะจิตก็ใช้ได้ จึงไม่มีข้อจำกัดว่าต้องฝึกก่อนจึงค่อยปฏิบัติ อีกทั้งจะต้องมีบุญบารมีประกอบด้วยจึงจะทำให้ปฏิบัติแล้วสำเร็จผลดังที่ต้องการ ท่านจึงเสนอให้ลองหาคนที่สมัครใจจะเป็นครูแล้วส่งออกไปฝึกปฏิบัติที่อื่นดูก่อน แยกย้ายกันไปเพื่อจะได้ดูว่าแต่ละสำนักเขาฝึกกันอย่างไร จากนั้นจึงนำประสบการณ์มาเล่าสู่กันฟัง แล้วค่อยหารือกันว่าดำเนินการอย่างไรต่อไป เหตุที่ควรออกไปฝึกปฏิบัติจากที่อื่นก่อนก็เพื่อจะได้ทดลองดูว่าถูกอัธยาศัยหรือไม่ และจะได้เห็นการปฏิบัติของวิปัสสนาจารย์ ซึ่งเป็นบุคคลที่สำคัญมากในการช่วยเหลือให้ผู้ฝึกปฏิบัติแต่ละคนพัฒนาตนเองได้ จะช่วยบอกว่าเรามีสติอยู่กับตัวหรือไม่ เพราะเหตุใดจึงขาดสติไปเป็นครั้งเป็นคราว หรือเป็นไปบ่อย ๆ เป็นต้น

จากประสบการณ์ที่เริ่มกิจกรรมจากเด็กและเยาวชน แล้วเห็นผลกระทบต่อชุมชนได้ชัดเจนมาหลายเรื่องแล้ว จึงมีความคิดว่าถ้าหากเริ่มฝึกวิปัสสนากับเด็กและเยาวชนก็น่าจะง่ายกว่าเริ่มกับผู้ใหญ่ ซึ่งไม่มีเวลาและมีปัญหาที่จะต้องแก้ไขมากมายอยู่แล้ว อีกทั้งสามารถจะทำได้อย่างต่อเนื่องได้ดีกว่า และน่าจะเป็นไปได้เร็วกว่าผู้ใหญ่ด้วย หากได้ลงมือปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่องไปก็จะทำให้เขาโตขึ้นมาเป็นคนดีโดยแท้ ดังนั้นจึงมีความเห็นร่วมกันว่าถ้าหากเริ่มต้นฝึกวิปัสสนากันที่โรงเรียน แล้วพัฒนากันอย่างต่อเนื่องโรงเรียนบ้านสามขาก็จะกลายเป็น Dhamma School หรือ D-School นั่นเอง เป็นโรงเรียนที่มุ่งสร้างคนดี อย่างไม่รู้ตัวตามสิ่งที่สำคัญยิ่งคือต้องเริ่มด้วยความสมัครใจ ครูจะต้องเป็นตัวอย่าง และค่อย ๆ พัฒนาเป็นวิปัสสนาจารย์ด้วยตนเอง

ด้วยเหตุนี้เองภาพของการพัฒนาคนเก่ง คนดี และคนมีความสุข จึงชัดเจนขึ้น นั่นคือวิชาการทั้งหลายก็ให้ความสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นวิชาการในอดีตของชุมชนบ้านสามขา เช่น ภาษาล้านนา ตำรายาสมุนไพร ศิลปวัฒนธรรม และดนตรี เป็นต้น รวมทั้งความรู้สมัยใหม่ เช่น ภาษาอังกฤษ และคอมพิวเตอร์ก็ตาม พร้อมไปกับการสร้างคนดีคือมีสติและรู้จักตนเองตลอดเวลา สามารถเลือกใช้สิ่งที่ดีงามสำหรับตนเอง หลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นอกุศลด้วยตนเองได้ จึงเป็นคนดี และมีความสุขที่จะได้ทำในสิ่งที่ตนเองเลือกอย่างจริงจัง เด็กและเยาวชนของโรงเรียนบ้านสามขาจึงน่าจะเป็นคนที่สมบูรณ์ และแข็งแกร่งพอสำหรับการดำรงชีวิตอยู่ในโลกยุคใหม่ จึงเป็นการปฏิรูปการศึกษาอย่างแท้จริง และทำให้เห็นผลจริงในระดับโรงเรียนเล็กๆ ในท้องถิ่นชนบท ซึ่งมี “สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้ออำนวย” กว่าในเมืองเสียด้วยซ้ำไป

ต่อจากนั้นจึงร่วมกันสำรวจสำนักฝึกอบรมวิปัสสนาที่อยู่ในภาคเหนือ เพื่อความสะดวกในการนำเด็กและเยาวชนไปเข้าฝึกอบรม ในที่สุดตัดสินใจเลือกสำนักสงฆ์ ถ้ำตอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ สำหรับการจัดค่ายวิปัสสนาครั้งแรก ระหว่างวันที่ ๒๓ มีนาคม - ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๖ มีผู้ร่วมกิจกรรมรวม ๔๓ คน ผู้ปกครองให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี เตรียมอาหารแห้งให้ติดตัวไปเป็นอันมาก และรอดอยว่าลูกของตนเองจะมีพัฒนาการอย่างไร เด็กและเยาวชนเลยกลายเป็นกองหน้าที่เข้าไปสัมผัสกับเรื่องใหม่เอี่ยมอีกเรื่องหนึ่งของชุมชนคือ “วิปัสสนา” เหมือนกับเรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศที่เดียว

อาจารย์ศรีนวล วงศ์ตระกูล ซึ่งเข้าร่วมกิจกรรมค่ายนี้ด้วยบันทึกไว้ว่าเด็กและเยาวชนได้ประโยชน์หลายประการ คือ สวดมนตร์ ทำวัตรเช้า-เย็นได้โดยไม่มีพระหรือแม่ชีนำ ท่องศีล ๘ และคำแปลได้ทุกคน จุติรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยได้ถูกต้อง เดินจงกรม นั่งสมาธิ นอนสมาธิได้ทุกคน ปฏิบัติศาสนพิธีได้ถูกต้อง ได้ความรู้ ความมั่นใจ กล้าแสดงออกในการเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดี ได้รับรางวัลตามความสามารถของแต่ละคนรวมทั้งหมดกว่าสี่พันบาท เมื่อกลับบ้านแล้วก็เปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดี มีมารยาทในการพูดและการทำความ

เคารพผู้ใหญ่ ช่วยกันทำงานของชุมชนดีขึ้น ตื่นนอนแต่เช้า ประหยัด แม้เมื่อกลับจาก
สำนักสงฆ์ถ้าต้องแล้วก็ยังรวมกลุ่มกันทำสวดมนตร์เย็นทุกวันพระ และเสนอว่าต้องการ
ที่จะปฏิบัติตามแนวทางที่พระอาจารย์สอนกันต่อไป

ผู้ปกครองมีความสุขที่เห็นลูกหลานไปปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม อาจารย์ศรีนวล
บันทึกไว้ว่า “มีนักเรียนชายคนหนึ่ง จบชั้นป.๖ ต้องการไปเรียนต่อโรงเรียนเอกชนที่มี
ชื่อในตัวจังหวัด โดยผู้ปกครองเห็นชอบทั้งที่ฐานะทางบ้านยากจน มีหนี้สินเป็นแสน
ผู้ปกครองต้องการให้ลูกได้ทัดเทียมคนอื่น พ่อและแม่ก็ไม่รู้หนังสือ คณะครู ผู้นำ
ชุมชน พยายามช่วยกันให้คำปรึกษาแนะนำเต็มที่ ก็ได้ผลระดับหนึ่งคือลดจากโรงเรียน
เอกชนเกรด A ลดมาเหลือโรงเรียนเอกชนธรรมดาที่ค่าใช้จ่ายถูก แต่จะมีค่าใช้จ่ายใน
การเดินทางมากกว่าโรงเรียนมัธยมใกล้บ้านเกือบ ๓ เท่า ประกอบกับเด็กเองก็ไม่ได้
เรียนเก่ง เพียงแต่บริโภคนิยมเก่ง หลังจากทำทุกวิถีทางแล้วก่อนที่จะไปเข้าค่าย
วิปัสสนาก็ไม่ได้ผล ขณะอยู่ค่ายถึงแม้จะคุยกันทุกวันเด็กก็ยังยืดยุ่นเช่นเดิมจนคิดว่า
ปล่อยให้ประสบการณ์จริงสอนเขาเอง เพราะผู้ปกครองมีตัวอยู่ ๖ ตัว เพียงไม่ถึง ๒ ปี
คงขายหมด กลับจากค่ายมาวันรุ่งขึ้น แม่ของเขารีบไปบอกว่าลูกชายตัดสินใจเรียนที่
โรงเรียนมัธยมใกล้บ้าน เป็นความดีใจ โลงใจ ของชุมชน คุณแม่เด็กเล่าให้ฟังว่าเด็ก
ตัดสินใจเองในเวลาหลังจากกลับจากเข้าค่ายมา ๓ ชั่วโมง เป็นสิ่งที่ดีที่ได้ช่วยทางอ้อม
ให้มีการตัดสินใจที่จะไม่เป็นทุกข์จากการเพิ่มหนี้ในอนาคต”

การพัฒนาศูนย์วิปัสสนาบ้านสามขาจะต้องก้าวต่อไปอีกยาวไกล โดยเฉพาะ
การสร้างวิปัสสนาจารย์ที่เชี่ยวชาญประจำโรงเรียน ซึ่งจะสามารถช่วยพัฒนาเด็กและ
เยาวชนได้อย่างต่อเนื่อง ในระยะแรกจึงต้องอาศัยวิปัสสนาจารย์จากภายนอกไปก่อน
ความมุ่งมั่นของอาจารย์ศรีนวล วงศ์ตระกูล และสมาชิกชาวค่ายวิปัสสนาที่จะฝึกปฏิบัติ
กันอย่างจริงจังต่อไปยังเข้มแข็งอยู่

เด็กหญิงจรรุวรรณ วรรณสูงศ์
ซึ่งร่วมกิจกรรมค่ายวิปัสสนา ที่สำนักสงฆ์
ถ้ำตองด้วย รายงานท่านนายกรัฐมนตรี
เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๖ ว่า
“ผลจากการเข้าค่ายวิปัสสนาคือพวก
เยาวชนได้เรียนรู้ธรรมะเกี่ยวกับสติ ศีล
สมาธิ ปัญญา ได้ฝึกความสามัคคี ความ

อดทน การรักใคร่และการดูแลซึ่งกันและกัน และยังได้ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เกี่ยวกับความกตัญญูกตเวที หลังจากการเข้าค่ายแล้วเยาวชนก็มีการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น ตัวอย่างตัวของตนเองเมื่อก่อนจะไปเข้าค่าย เวลาจะกราบ ไหว้พ่อแม่ก็จะรู้สึกเขิน ๆ แต่พอไปเข้าค่ายมาแล้ว ได้รับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ตรงจุดนี้มาแล้วก็ไม่รู้สึกเขินเหมือนแต่ก่อน เดียวนี้ก็ไหว้ท่านเป็นประจำ นอกจาก ตนเองแล้วเพื่อน ๆ หลายคนที่ได้ไปเข้าค่ายมาแล้วก็เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ ดีขึ้น พร้อมกันนั้นก็แนะนำภาพกิจกรรมจากการเข้าค่ายวิปัสสนาครั้งแรกด้วย และ กล่าวว่าจะต่อไปก็จะจัดค่ายวิปัสสนากันในชุมชนเพื่อให้ผู้ใหญ่รู้ว่าวิปัสสนาคืออะไร และจะได้นำเอาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน”

ในส่วน of โรงเรียนบ้านสามขา ก็มีกิจกรรมการนั่งสมาธิวันละ ๑๐ นาทีพร้อม กันทั้งหมด ก่อนจะแยกย้ายเข้าชั้นเรียน

ท่านนายกรัฐมนตรีก้าวแนะนำว่า “ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเหมือนกับ information, knowledge แล้วก็ wisdom คือเมื่อเรามีข้อมูล มีความรู้ รู้ว่าอะไรผิด อะไรถูก ก็จะเกิดความพอดี ข้อมูลก็จะบอกเรา จากข้อมูลก็พัฒนาขึ้นเป็นความรู้ จาก ความรู้ก็เป็นปัญญา การพัฒนาในโลกยุคใหม่ก็เป็นเช่นนี้ มีหนังสือใหม่เล่มหนึ่งชื่อ The Power of Mind at Work เปรียบกับเรื่องของสมาธิดูคล้ายกัน นั่นคือปัญญา (wisdom) มาได้จาก data ขึ้นไปเป็น information ไปเป็น knowledge ขึ้นไปถึง wisdom นี่ก็คือศีล สมาธิ ปัญญา คุณพารณเสริมต่อว่าขั้นต่อไปคือการสร้าง innovation

สมาธิ วิปัสสนา ก็เปรียบเหมือนกับหินที่ถูกเรียง ยิ่งเรียงได้เรียบร้อยเท่าไรก็ ยิ่งตั้งกองสูงชันได้เพียงนั้นเป็นจิตที่นิ่งสงบ ถ้าจิตไม่นิ่งสงบก็เหมือนกองหินที่กองไม่ แน่นเตี้ยก็ล้ม ภาษาทางพระท่านว่าวิมุตติมีสองอย่าง คือ ปัญญาวิมุตติและเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติก็หมายความว่าเมื่อเรามี information มี knowledge มี wisdom แล้วก็ สามารถจะมีการหลุดพ้นได้ทุกรูปแบบ แต่เมื่อยังไม่เพียงพอในตอนที่เรายังเล็กอยู่ หรือมีข้อมูล มีความรู้ไม่เพียงพอ เราก็ต้องไปเริ่มต้นตั้งแต่การทำสมาธิ เขาเรียกว่าการ หลุดพ้นด้วยการปฏิบัติ ก้าวไปสู่เจโตวิมุตติ”

น้ำและไฟป่า

แม้ว่าชุมชนบ้านสามขาจะได้ช่วยกันดูแลและฟื้นฟูป่าไม้ในพื้นที่ประมาณ ๑.๒ หมื่นไร่มาเป็นเวลานาน โดยมีการกำหนดกติกาห้ามตัดไม้ในบริเวณป่าต้นน้ำลำธารไปจนถึงความพยายามในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการใช้ไม้เพื่อประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา แต่ถึงกระนั้น ป่าไม้ในอาณาบริเวณของชุมชนบ้านสามขาก็ถูกทำลายไปไม่น้อยในแต่ละปี เนื่องจากไฟป่า ซึ่งเกิดจากการจุดไฟของชาวบ้านเพื่อไล่ล่าสัตว์ป่า แ้วถางทางเดิน หรือเก็บพืช เก็บเห็ด ที่เป็นอาหารจากป่านั่นเอง ดังที่ จ.ส.อ.ชัย วงศ์ตระกูล เล่าว่า “มีไฟป่าเกิดขึ้นทุกปี เป็นปัญหาใหญ่มาก เพราะพื้นที่กว้างขวางเช่นนี้ยากที่จะป้องกันได้ เมื่อเกิดไฟป่าขึ้นแล้วก็ยากที่จะดับได้ เนื่องจากเขาสูงชันมาก พวกเราได้แต่นอนมองดูไฟลุกลามไปจนหมดฤทธิ์ของมันเอง” เรื่องนี้จึงเป็นความทุกข์อย่างหนึ่งที่ฝังใจชุมชนมาเป็นเวลานาน

การแก้ปัญหาเรื่องนี้ คุณพารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา ให้คำแนะนำว่าศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ในพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการค้นคว้าวิจัยเรื่องการฟื้นฟูต้นน้ำลำธาร และการป้องกันไฟป่ามาเป็นเวลานานแล้ว มีคนไปศึกษาดูงานกันมาก และที่น่าประทับใจคือแนวคิดที่ว่าถ้าหากไปห้ามปรามคนไม่ให้เผาป่าก็คงจะทำได้ยาก แต่ถ้าทำให้พื้นดินชุ่มชื้นจนจุดไฟไม่ติดเสียแล้ว ถึงคนจะยังไม่เปลี่ยนนิสัยก็ทำอะไรป่าไม่ได้ เมื่อไม่มีไฟมาทำลายต้นไม้ใหญ่ค่อยเสียแล้ว ป่าก็จะฟื้นตัวขึ้นได้อย่างรวดเร็ว จึงเป็นการจุดประกายความคิดที่ทำให้ชุมชนมีการเคลื่อนไหวศึกษาเรื่องนี้กันในระยะต่อมา

ชุมชนบ้านสามขาและพันธมิตรที่ร่วมกันศึกษาเรื่องนี้คือศูนย์ปฏิบัติการการสร้างสรค์ด้วยปัญญา วุฒิสภา บริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง) จำกัด และเนคเทค โดยร่วมเดินทางไปศึกษาดูงานที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ในพระราชดำริ โดย

มูลนิธิศึกษาพัฒนาช่วยจัดการให้แล้วถึง ๓ ครั้ง เมื่อเดือนเมษายนและมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๖

เรื่องที่ประทับใจมาก คือ แนวทางการพัฒนาโดยทำให้ป่าห้วยฮ่องไคร้เป็นห้องเรียนของชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือ ซึ่งมีปัญหาการเสื่อมโทรมของป่าและขาดแคลนน้ำ โดยใช้เทคโนโลยีที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น การสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้นหรือฝายแม้ว (check dam) ก็ใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ ดิน หิน เศษไม้ ที่หาได้ในท้องถิ่น สำหรับ

กั้นทางไหลของน้ำไว้เป็นระยะๆ ใหญ่บ้าง เล็กบ้าง บางฝายก็อาจทำแบบถาวร มีแกนดินเหนียวหรือซีเมนต์ ใช้หินก้อนใหญ่ถมเป็นต้น เพื่อให้มีน้ำเหลือค้างอยู่ในพื้นที่ต่างๆ กระจายกันไป ทำเป็นระดับลดหลั่นกันลงมาจากยอดเขา แทนที่จะปล่อยให้ น้ำไหลหลากลงไปที่ปลายน้ำเสียหายอย่างรวดเร็ว ฝายแม้วจึงเป็นการช่วยเก็บความชื้นไว้กับพื้นที่ ทำให้ต้นไม้ได้อาศัยน้ำในดินหล่อเลี้ยงในหน้าแล้ง และสามารถผันน้ำออกไปทางคลองไส้ไก่หรือคลองกังปลาเข้าไปในแหล่งปลูกพืชหรือพื้นที่ที่ต้องการรักษาความชุ่มชื้นไว้ได้โดยตรง

ผลจากการสร้างฝายแม้วนั้น นอกจากเป็นการชะลอการไหลของน้ำ และเก็บความชื้นไว้กับพื้นที่ต้นน้ำเป็นระยะๆ แล้วยังเป็นแหล่งกรองตะกอนมิให้ไหลลงไปยังปลายน้ำได้มาก ทั้งยังช่วยอุดรอยรั่วของฝายได้ด้วย ไม้ไผ่ที่ไหลมากองอยู่หน้าฝายตักขึ้นมาผสมกับเศษไม้ เศษใบไม้ที่ป่นดีแล้วสามารถทำปุ๋ยหมักได้ดี อีกทั้งมีปลาและแมงดาพอให้จับกินได้ และถ้าหากประสงค์จะเลี้ยงปลาก็สามารถเลี้ยงในกระชังใบเล็กๆ ได้อีกด้วย นอกจากนี้ยังสามารถต่อท่อไม้ไผ่เพื่อนำน้ำกระจายออกไปยังพื้นที่ที่ห่างไกลแหล่งน้ำ เป็นการกระจายความชุ่มชื้นไว้ในป่าจนไม่อาจจุดไฟติดได้อีกต่อไป การทำฝายแม้วจึงเป็นการป้องกันไฟป่าได้ดีที่สุดวิธีหนึ่ง และมีผลต่อการเจริญเติบโตของต้นไม้และสมุนไพรในป่าด้วย

สำหรับการปลูกป่านั้นก็ได้ผลในการร่วมแรง ร่วมใจของคนในชุมชน โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่าให้ปลูกจากสันเขาไล่ลงมาถึงเนินเขา คือขึ้นไปปลูกในที่สูงก่อน ทำงานลำบากก่อนค่อยทำงานสบาย ควรปลูกในฤดูฝนจะได้ไม่ต้องดูแลมากนัก และควรปลูกไม้ที่มีเมล็ดไว้บนที่สูง เพื่อจะได้กระจายพันธุ์ลงสู่ที่ต่ำกว่าโดยธรรมชาติ ไม้ที่ปลูกควรมีทั้งไม้ใช้สอย ไม้ใช้ทำเชื้อเพลิง และไม้กินได้ คละกันไป อย่าไปปลูกอย่างใดอย่างหนึ่งเสียทั้งหมดจะทำให้ขาดดุลยภาพทางธรรมชาติและจะขาดแคลนไม้บางประเภทไปในที่สุด

ส่วนใหญ่ของคณะผู้ที่ได้ไปดูงานมาแล้ว เห็นว่าชุมชนบ้านสามขาสามารถสร้างฝายแม้วได้ในบางพื้นที่ และเห็นว่าจะจะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง ต่อมาในเดือนพฤษภาคม ๒๕๔๖ ชาวบ้านก็ช่วยกันคิดวางแผนว่าจะสร้างฝายแม้วไว้ในบริเวณใดบ้าง

ในระหว่างวันที่ ๒๐-๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ คณะนักวิจัยจากเนคเทค นำโดย ดร.รอยล จิตรดอน คุณพิสุทธิ์ ไพบูลย์รัตน์ ผู้เชี่ยวชาญงานวิจัยระบบ

สารสนเทศภูมิศาสตร์และฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ และเจ้าหน้าที่ในกลุ่มงานรวม ๙ ท่านเดินทางมาที่บ้านสามขา นำภาพถ่ายแผนที่ทางอากาศ แสดงลักษณะภูมิประเทศของตำบลหัวเสือ บ้านสามขา และจังหวัดลำปาง มาให้ชาวบ้านดู และเดินทางไปสำรวจสภาพป่าและแหล่งน้ำบ้านสามขา รวมทั้งที่ตั้งชุมชนบ้านสามขา โดยใช้เครื่องมือ GPS สืบหาข้อมูลระดับความสูงและเส้นทางเดินป่าด้วย เพื่อจะได้นำไปบันทึกลงในแผนที่ที่เตรียมไว้

นอกจากนั้นยังมีการหารือเรื่องการใช้ประโยชน์ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ซึ่งผู้แทนชุมชนเสนอว่าต้องการกำหนดเส้นทางเดินป่าเพื่อบริการนักท่องเที่ยว (eco-tourism) และแหล่งพันธุ์ไม้ต่างๆ ในป่า การกำหนดขอบเขตป่าของชุมชนให้แน่ชัด เนื่องจากในพื้นที่รอยต่อของชุมชนนั้นป่าไม้ถูกทำลายไปเป็นอันมาก การป้องกันและจัดการเรื่องไฟป่า การทำแผนที่การกระจายตัวของสมุนไพรในป่า การจัดการเรื่องแหล่งน้ำ การวางแผนทรัพยากรของชุมชน โดยเฉพาะพื้นที่ทำกินและป่า การกำหนดพื้นที่แหล่งอาหารธรรมชาติ การวางแผนการตั้งถิ่นฐานและเส้นทางคมนาคมของชุมชน

ดร.รอยล จิตรดอน เสนอความคิดว่าน่าจะเริ่มต้นศึกษาเรื่องน้ำกันก่อน เนื่องจากเกี่ยวพันไปถึงเรื่องอื่น ๆ ได้ทุกเรื่อง ทั้งอาชีพ สุขภาพอนามัย ความอุดมสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อม ไฟป่า นอกจากนั้นยังได้หารือกันว่าควรจะทำเนื้องานในลักษณะที่เป็นงานวิจัยของชุมชน คล้ายกับการวิจัยปัญหาหนี้สิน ยิ่งเป็นการวิจัยร่วมกันระหว่างชาวบ้าน รวมเอาเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ เข้ามาร่วมเรียนรู้กับนักวิชาการจากภายนอกอย่างต่อเนื่องก็จะเป็นโครงการระยะยาวที่ชุมชนเป็นเจ้าของ ใช้ประโยชน์ และรับผิดชอบดูแลต่อไปได้ เนื่องจากเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อทุกคน ประชาคมของชุมชนบ้านสามขาให้ความสนใจโครงการวิจัยป่าชุมชนกันมาก และถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่จะช่วยกันดำเนินงานต่อไป หลังจากที่ทำวิจัยเรื่องหนี้สินของชุมชนมาก่อนแล้ว

เมื่อคณะของเนคเทค นำแผนที่ป่าและชุมชนซึ่งลงรายละเอียดข้อมูลที่ได้สำรวจกันมาแล้วมาเสนอให้ชุมชนบ้านสามขาดูเมื่อวันที่ ๑๒-๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๖ ก็ปรากฏว่าได้รับความสนใจและตระหนักถึงประโยชน์ที่จะเกิดในอนาคตร่วมกัน โดยเฉพาะการทดลองสอนภูมิศาสตร์สารสนเทศให้กับเด็ก ๆ ที่โรงเรียนบ้านสามขา หากมีเครื่องมืออุปกรณ์ที่มีคุณภาพพอใช้ได้ เช่น เครื่องมือ GPS กล้องดิจิทัล เป็นต้น

ต่อมาวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๖ ท่านนายกรัฐมนตรีให้คำแนะนำว่าอยากให้ชาวบ้านเข้าไปช่วยกันรักษาป่า ช่วยกันทำฝายแม้ว (check dam) จุดใดที่ชาวบ้านดูแลไม่ได้ก็ล้อมรั้วเลย ไปติดกันดูแล้วจะจัดงบประมาณมาช่วย ท่านย้ำว่า จะต้องรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ (bio-diversity) นี้เอาไว้ให้ได้ ถ้าหากมีสัตว์ป่าที่จะเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่นี้ได้ก็ปล่อยเพิ่มเพื่อให้เด็ก ๆ ได้ศึกษา นอกจากนั้นท่านยังย้ำว่า “อยากให้เห็นมหาวิทยาลัยต่าง ๆ จ้างนักศึกษาที่จบทางด้านมานุษยวิทยาหรือประวัติศาสตร์ ให้ออกไปสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละที่ร่วมกับชาวบ้าน เอาหลักวิชาของเขาไปคุยกับชาวบ้าน เพื่อจะได้เก็บภูมิปัญญาไว้แล้วนำมาปรับให้เข้ากับพัฒนาการของโลกยุคใหม่ อย่างที่นี้ยังมีภาษาล้านนาอยู่ bio-diversity ยังอยู่ สมุนไพรก็ยังอยู่ อย่างท่านเองเคยตามเสด็จสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ไปที่

ดอยผ้าห่มปก ก็พบเปลือกไม้ชนิดหนึ่งใช้สำหรับแก้ไข้ เวลาไม้ไขก็เอาเปลือกไม้นี้ไปต้มกิน ซึ่งข้างล่างเราไม่รู้จักแล้ว ทำอย่างไรเราจึงจะนำความรู้แบบนี้มาเก็บไว้ แล้วก็ต้องนำมาใช้มาแยกแยะธาตุต่างๆ ให้รู้ไว้ด้วย หากนำลงมาปลูกที่พื้นราบด้วยอาจจะไม่ออกฤทธิ์เท่าที่มีนอยู่ตามธรรมชาติบนเขาก็ได้”

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ และคณะ เดินทางมาเยี่ยมชุมชนบ้านสามขา และแสดงความสนใจกับพัฒนาการของชุมชนเป็นอย่างมาก พร้อมทั้งแจ้งว่ายินดีสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาป่าไม้ การสร้างฝายแม้ว การสำรวจและทำสวนสมุนไพรของชุมชน

โครงการนี้ต้องใช้เวลาและความร่วมมือของพันธมิตรหลายฝ่ายอีกมาก และจะเป็นบทเรียนที่มีคุณค่าในระยะยาวของทุกคนในชุมชนบ้านสามขาเป็นอย่างยิ่ง

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชุมชนบ้านสามขาได้ค้นคว้า สะสม และถ่ายทอดภูมิปัญญาเรื่องสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยมาเป็นเวลานาน และมี “นักวิจัย” ชั้นเยี่ยมอย่างพ่อหลวงสม ยะโส ดั้งที่กล่าวถึงในตอนแรก สมุดตำราสมุนไพรก็ยังมีผู้เก็บรักษาไว้อยู่จำนวนมาก แต่เป็นการยากที่คนรุ่นใหม่จะทำความเข้าใจได้ เนื่องจากบันทึกไว้ด้วยภาษาล้านนา

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ คุณพารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา และดร.ลิปพนนท์ เกตุทัต เดินทางมาเยี่ยมชุมชนบ้านสามขา ทั้งสองท่านให้ความเห็นว่าป่าของชุมชนยังสมบูรณ์ดี ต่อไปอาจดูว่ามีสมุนไพรชนิดใดที่มีคนมาขอซื้อไปมาก ก็อาจคิดนำมาใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น ทำฐานข้อมูลเรื่องสมุนไพรไว้สำหรับให้ชุมชนค้นหาและรู้จักนำไปใช้ประโยชน์ ซึ่งต่อไปก็อาจทำเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรขึ้นชื่อของชุมชนได้

ต่อมาวันที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๕ คุณพารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา และคณะ เดินทางมาเยี่ยมบ้านสามขาอีกครั้งหนึ่ง ท่านให้คำแนะนำที่มีผลสืบเนื่องมาถึงการสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆ อีกหลายอย่างในภายหลัง เรื่องหนึ่งคือโรงเรียนบ้านสามขาควรสอนให้นักเรียนรู้จักเรื่องของสมุนไพร เนื่องจากมีศักยภาพและเป็นที่ต้องการของ

ตลาดในปัจจุบันเป็นอันมาก นอกจากนั้นก็ควรเน้นไปที่การเรียนภาษาอังกฤษ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการเรียนภาษาล้านนา

ในขณะที่เข้าร่วมกิจกรรมค่ายภาษาอังกฤษซึ่งเยาวชนจัดขึ้นระหว่างวันที่ ๘-๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ เยาวชนและผู้ปกครองได้มีโอกาสเดินสำรวจป่าร่วมกันและเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรูปไปด้วย ดังที่เด็กคนหนึ่งบันทึกไว้ว่า “วันนี้ฉันและเพื่อน ๆ เดินทางไปศึกษาหาสมุนไพรรูป และไปกั้วคอควย เริ่มออกเดินทางเวลา ๙ โมง พอไปถึงอ่างเก็บน้ำ ก็เดินขึ้นเขา ระหว่างทางฉันและเพื่อน ๆ ก็ถามผู้ใหญ่ว่าต้นอะไร สรรพคุณแก้โรคอะไรได้บ้าง พอฉันจดสมุนไพรรูปได้สองสามอย่าง ฉันก็ถามหญิงมด หญิงมดบอกฉันก็ลอกในที่หญิงมดเขียนไว้”

ประสบการณ์นี้เองที่ทำให้เกิดแรงกระตุ้นให้เยาวชนหันมาสนใจเรียนภาษาล้านนากันอย่างจริงจัง เนื่องจากรู้ว่าข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพรรูปในสมุด้านนาที่เก็บสะสมอยู่ตามบ้านเรือนในชุมชนเป็นจำนวนมาก ยิ่งเป็นตำรายาสมุนไพรรูปด้วยแล้ว จะหาคนเข้าใจได้สักสองสามคนก็ยาก ผู้ที่รู้ภาษาล้านนาอย่างลึกซึ้งก็มีอายุมากแล้ว แม้ว่าพ่อหนานทองสุข วงศ์ยากัน ซึ่งเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดสามขาและเชี่ยวชาญภาษาล้านนา ยินดีรับอาสาสอนให้เยาวชนที่สนใจโดยไม่คิดมูลค่า โดยใช้เวลาตอนกลางวันเรียนกันตลอดมา ท่านรับประกันว่า “รับรองได้ผล ไม่ต้องมีการสอบด้วย”

พรนับพัน วงศ์ตระกูล บันทึกไว้ว่า “โครงการหลังจากค่ายภาษาอังกฤษคือ ค่ายการบ้าน จากค่ายการบ้านก็มาสู่การเรียนภาษาล้านนากัน วันนี้ (๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๕) ซึ่งตรงกับวันฝากเงินกลุ่มสัจจะออมทรัพย์พอดี พวกเราเปิดค่ายภาษาล้านนากันเป็นครั้งแรก ทุกคนได้เรียนตัวเมือง (ฉบับดั้งเดิม) ซึ่งเป็นตัวเมืองในยุคแรกจริงๆ บรรยายภาคการเรียนวันแรกสนุกมาก น้อง ๆ ทุกคนมีความสนใจภาษาเมืองเป็นทุนเดิม

อยู่แล้ว พอครู (ลุงหนานแก้ว) ซึ่งก็แก่แล้ว อายุ ๗๐ กว่า ๆ แต่ก็ยังอยากสอนให้พวกเราทราบ วันนี้เราเรียนสระกัน ๘ ตัว พอครูสอนบนกระดานและเขียนให้ดูเป็นตัวอย่างเสร็จแล้ว พวกเขาลองเขียนดูและไปถามครูเองเลยคะ ถึงสิ่งที่สงสัย หนูรู้สึกดีที่มาก เพราะการเรียนในห้องเป็นไปอย่าง

สนุกสนาน มีน้อง ๆ ไปต่อแถวถามครูอยู่ตลอดเวลาเลย จนหนึ่งชั่วโมงผ่านไป หนูจึงได้มีโอกาสไปถามบ้าง น้อง ๆ สนใจกันมาก

หนูนึกถึงบรรยากาศแบบนี้ตอนเรียนอยู่ ป.๑ เพราะตอนนั้นการเรียนเป็นเรื่องสนุกมาก เป็นเรื่องที่ทุกคนสนใจและชอบ เช่น การนับเลข ภาษาอังกฤษ หรือการเล่นเกมที่เกี่ยวกับการท่องจำต่าง ๆ ทำให้เรารู้สึกมีความสุขที่ได้เรียน แล้วยังการเรียนภาษาเมือง ครูก็แก่แล้วยังมาสอนเรา ทั้ง ๆ ที่อากาศหนาวมากด้วย ทำให้พวกเราซาบซึ้งใจและตั้งใจกันด้วย ครูแก่จะไม่บ่นด้วย เราคุยกันแต่ก็เป็นการคุยกันถึงสิ่งที่ได้เรียน อยากให้นักเรียนที่เรียนในห้องเรียนแล้วนำเป็อมาเรียนอย่างนี้บ้างจัง จะหายเบื่อเลยละคะ หนูอยากให้มีการเรียนอย่างนี้ไปนาน ๆ และมีหลาย ๆ ที่ด้วย”

เมื่อพ่อหนานทองสุขยินดีสอนภาษาล้านนาให้เยาวชน ลูกศิษย์ของท่านก็สอนการใช้คอมพิวเตอร์ให้ท่านเป็นการตอบแทนด้วย

ในราวปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๕ กลุ่มผู้สูงอายุก็เริ่มรวบรวมตำราสมุนไพรมาแลกเปลี่ยนกัน ให้เยาวชนช่วยจัดบันทึกและทำความเข้าใจกัน หากมีเวลาทีออาจจะหยิบเอาเรื่องประวัติ ประเพณี วัฒนธรรม ขึ้นมาแลกเปลี่ยนต่อไป นับเป็นเรื่องที่น่ายินดียิ่งที่ได้เห็นการร่วมมือกันถ่ายทอด ภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างอบอุ่น ใช้งานได้ และก่อให้เกิดประโยชน์สำหรับชุมชนได้

นอกจากนั้นยังมีผู้สูงอายุหลายท่านอาสาสอนเด็กและเยาวชนในเรื่องที่ท่านมีความรู้ และความประทับใจมาก่อน เช่น เรื่องการค้าขายแต่ก่อนทำกันอย่างไรจึงไม่เป็นหนี้ เปรียบเทียบกับปัจจุบันซึ่งมีแต่หนี้สิน เรื่องของดนตรีพื้นเมืองซึ่งมีการซ่อมแซมเครื่องดนตรีขึ้นมาใหม่และยินดีสอนให้เยาวชนฝึกเล่น เรื่องคำว่ ซอ จ้อย และประเพณีอื่น ๆ ก็ยินดีสอนให้ เนื่องจากเห็นตัวอย่างของพ่อหนานทองสุขแล้วว่าเกิดผลดีทั้งต่อตัวผู้สูงอายุเองและเยาวชน ท่านเหล่านี้เริ่มต้นด้วยความรัก ความผูกพันต่อเด็กและเยาวชนของท่าน ไม่ได้เรียกร้องค่าตอบแทนเป็นเงินทอง บางท่านก็อายุ ๘๐ ปีแล้วแต่ร่างกายยังแข็งแรงดี อยากจะถ่ายทอดสิ่งที่ตนมีฝากไว้กับเยาวชน ชุมชนจึงมีครูวิชาต่าง ๆ ที่มีน้ำใจอาสา เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัยให้ใกล้ชิดแน่นแฟ้น ต่อไป

ร้านค้าชุมชน

หลังจากจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ขึ้นได้แล้วเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ชุมชนบ้านสามขาได้ร่วมกันจัดตั้งร้านค้าชุมชนเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านมิให้ต้องซื้อสินค้าราคาแพงจนเกินไป โดยเปิดดำเนินการวันแรกเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๑ แล้วค่อยๆ สะสมรายได้และนำมาใช้สำหรับก่อสร้างร้านค้าถาวรในที่ดินที่เป็นของตนเองได้ในที่สุด โดยไม่ได้ใช้งบประมาณของทางราชการแต่อย่างใด

การบริหารจัดการร้านค้าชุมชนมีกรรมการที่ปรึกษา ประธานร้านค้าชุมชน ผู้จัดการ พนักงานขาย เลขานุการ และเหรัญญิก ซึ่งล้วนแต่เป็นคนในชุมชนร่วมกันรับผิดชอบทั้งสิ้น

การตรวจคลังสินค้าและคิดผลกำไรประจำปี จะทำในวันที่ ๕ ตุลาคมของทุกปี การจัดสรรผลกำไรมีข้อกำหนดคือ จ่ายปันผลให้สมาชิกกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ๓๐ % เผลี่ยคืนแก่ผู้ซื้อ ๓๐ % บำรุงร้านค้า ๒๐ % กองทุนสำรอง ๑๐ % กองทุนสาธารณประโยชน์ ๕ % และโบนัสกรรมการ ๕ %

เมื่อรายการสินค้าและยอดขายของร้านค้าชุมชนเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ การจัดทำบัญชีประจำวันและคิดเงินปันผลประจำปีก็มีความยุ่งยากมากขึ้น ชุมชนจึงร้องขอให้คุณสงกรานต์ ทองน่วม เจ้าหน้าที่ฝ่ายบัญชีของบริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง) จำกัด เข้ามาช่วยพัฒนาระบบบัญชีที่ทำเป็นประจำอยู่แล้ว และเมื่อเห็นว่ามีความยุ่งยากมากขึ้น จึงได้พัฒนาโปรแกรมบัญชีร้านค้าชุมชนเพื่อช่วยให้สามารถจัดทำบัญชีได้ถูกต้องและรวดเร็วยิ่งขึ้น โดยในระยะแรกพนักงานของบริษัทปูนซิเมนต์ไทย ลำปาง ได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกสาวของคุณนารี อินทร์มาป็น หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “น้ำดื่ม” พนักงานขายประจำร้านค้าชุมชน ให้ทดลองกรอกข้อมูลดูก่อน

จากนั้นลูกสาวของน้ำดื่ม (นริสรา อินทร์มาปิ่น) ก็ฝึกให้น้ำดื่มพัฒนาตัวเอง จนปัจจุบันน้ำดื่มสามารถบันทึกข้อมูลรายการขายสินค้าประจำวันได้ด้วยตนเอง โดยใช้คอมพิวเตอร์ซึ่งมูลนิธิศึกษาพัฒนาจัดทำให้ประจำไว้ที่ร้านค้าชุมชนเลยทีเดียว

นอกจาก จะช่วยตอบสนองความต้องการสินค้าอุปโภคบริโภคของทุกครัวเรือนในชุมชนบ้านสามขาแล้ว ร้านค้าชุมชนหรือที่ทางราชการขอให้เปลี่ยนไปใช้ชื่อ ศูนย์สาธิตการตลาด ยังเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการจัดการร้านค้าของน้ำดื่มและเยาวชนอีกหลายเรื่องด้วยกัน

น้ำดื่มบอกใครต่อใครที่มาเยี่ยมว่า ตนเองเรียนจบเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ เท่านั้น และเป็นคนที่ไม่รู้หนังสือด้วย แต่การที่ได้รับคัดเลือกมาทำงานร้านค้าชุมชนนี้ ก็สามารถพัฒนาตนเองขึ้นมาได้ จนบอกได้ว่า “เรื่องหนังสือและคิดเลขใช้งานได้ดีพอสมควรแล้ว” เป็นการรู้

หนังสือโดยสภาพการทำงานบังคับทางอ้อมให้ต้องฝึกอ่าน เขียน และคิดเลข เรียนไปได้เงินค่าตอบแทนไปด้วย การเรียนหนังสือจึงมีความหมายต่อชีวิตทั้งในด้านเศรษฐกิจและความภาคภูมิใจในตนเอง ยิ่งเมื่อหันมาใช้คอมพิวเตอร์ในการช่วยจัดการบัญชีร้านค้าได้ด้วยแล้ว ก็ส่งผลกระทบไปถึงคนอื่น ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้าน ให้ตื่นตัวลุกขึ้นมาเรียกร้องขอเรียนคอมพิวเตอร์กันอย่างคึกคักไม่ถึงทีเดียวซึ่งเยาวชนก็ยินดีสอนให้ในเวลาว่างหลังจากที่ผู้ใหญ่เลิกทำงานแล้ว

น้ำดื่มบันทึกเรื่องราวการแก้ปัญหาในกระบวนการเรียนรู้ของตนเองไว้อย่างน่าสนใจว่า “อาชีพของฉันคือทำไร่ ทำนา รับผิดชอบเข้ามาทำงานที่ร้านค้าได้ตรงนี้เพราะถูกครูนวน (อาจารย์ศรีนวน วงศ์ตระกูล) จำชัย (จ.ส.อ.ชัย วงศ์ตระกูล) เขาขอร้องให้ไปช่วยขายของร้านค้า แต่ฉันบอกไม่เอาเพราะฉันเขียนหนังสือไม่ค่อยเป็น คิดเลขก็ไม่ค่อยเป็นอีก เพราะค้าขายไม่เป็น ตอนนั้นฉันชอบเลี้ยงหมู ไม่ชอบค้าขาย ฉันก็บอกครูนวนว่าให้ฉันช่วยอย่างอื่นเถอะครูนวน พอตีคนเก่าเขาลาออก ครูนวนกับจำชัยก็ขอร้องอีกว่าไม่รู้จะไปเอาใครแล้วมีเธอนี้แหละดีมี เธอพูดตรงไปตรงมาดี ฉันก็บอกว่าฉันพูดไม่เพราะ พูดขวานผ่าซาก ตรงไปตรงมาเกินไป ฉันก็บอกอีกว่าฉันไม่ใช่คนดี

อะไร ไวใจฉันทำไม ฉันก็เป็นคนเลวคนหนึ่ง จำชัยและครูนวลบอกว่าไม่เป็นไร ลองทำดู เพราะความเกรงใจฉันก็เลยไปขายของ ขาย ๖ โมงเช้า เลิก ๑ ทุ่ม พอเข้ามาใหม่ๆ เก๊ๆ กังๆ เขียนผิดเขียนถูก กดเครื่องคิดเลขไม่ถนัดอีก มือแข็งเพราะจับแต่จอบ เสียม มีดหวดเท่านั้น ไม่ค่อยได้จับปากกาเลยทำไม่ค่อยถูก ขายตอนแรกๆ โดนซ่อมบ่อย คนขายของมีสองคนผลัดเปลี่ยนกันขาย พอถึงตาฉันขายเงินขาดทุกที ฉันปวดหัว คิดมาก นอนกินนอนไม่ค่อยหลับ พ่อคำ (สามี) บอกว่าไม่ต้องคิดมากเป็นเรื่องธรรมดา ไม่ว่าใครทำอะไรก็ต้องมีผิดพลาดกันทั้งนั้น พ่อคำบอกว่าแม่ทอนเงินให้เขาเกินมันจึงขาด ฉันก็บอกพ่อว่าใช่ เพราะฉันขาดความรู้ในด้านนี้ ฉันน้อยใจตัวเองฉันก็พูดอีกว่าแม่โง่งอย่างควาย ครูนวลกับจำชัยให้ควายไปขายของ”

ต่อมาคุณพารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา ให้คำแนะนำว่าควรปรับปรุงการจัดร้านค้าชุมชนให้ดีขึ้น เมื่อคณะผู้รับผิดชอบงานร้านค้าชุมชนเห็นคล้อยตามด้วย ท่านจึงติดต่อขอการสนับสนุนจากบริษัท ซี.พี. เซเว่น อีเลฟเว่น จำกัด (มหาชน) โดยเน้นการเรียนรู้เรื่องการค้าปลีก การจัดหมวดหมู่สินค้า และการจัดการร้านค้า มิใช่ประสงค์จะทำให้ร้านค้าชุมชนเป็นสาขาของบริษัทแต่อย่างใด

เจ้าหน้าที่ของบริษัท ซี.พี. เซเว่น อีเลฟเว่น จำกัด (มหาชน) เดินทางเข้าไปศึกษาสภาพชุมชน สภาพร้านค้า และความต้องการในการพัฒนาร้านค้าก่อน จากนั้นจึงมีคณะทำงานเข้ามาช่วยจัดชั้นวางสินค้า และจัดสินค้าแบบใหม่ ปรับปรุงห้องเก็บสินค้า และจัดเคาน์เตอร์สำหรับ

พนักงานขายเสียใหม่ ซึ่งเป็นที่พอใจสำหรับน้ำดื่มและผู้เข้ามาซื้อสินค้าเป็นอย่างมาก เนื่องจากหาสินค้าได้ง่ายขึ้น ดูเป็นระเบียบมากขึ้น ต่อมาคณะทำงานอีกชุดหนึ่งก็เข้ามาจัดการอบรมเรื่องหลักการจัดการร้านค้าชุมชนให้กับน้ำดื่ม เยาวชน และนักเรียนโรงเรียนบ้านสามขา ซึ่งกระบวนการนี้นับเป็นการเรียนรู้การค้าปลีกจากการปฏิบัติจริงกับผู้เชี่ยวชาญ และถือว่าเป็นการวิจัยร่วมกันอีกเรื่องหนึ่ง โดยจะมีการติดตามผลและพัฒนาต่อเนื่องไปจนถึงสิ้นปี พ.ศ. ๒๕๕๖ และผลสำเร็จที่เกิดขึ้นจะเป็นบทเรียนที่มีค่าสำหรับนำไปใช้ในการพัฒนาร้านค้าของชุมชนอื่นๆ ได้ต่อไป

วิทยาทาน

ในระยะเวลา ๒ ปีที่ผ่านมา เด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ในชุมชนบ้านสามขาได้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ หลายเรื่อง ร่วมกับพันธมิตรหลายฝ่าย ซึ่งกิจกรรมหลายอย่างที่ร่วมกันสร้างขึ้นนับได้ว่าเป็น “ห้องเรียน” สำหรับทุกฝ่ายที่เข้ามาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทดลองปฏิบัติ และทบทวนบทเรียนที่หลากหลายไม่จบสิ้น เมื่อข่าวสารและเรื่องราวจากชุมชนบ้านสามขาไปปรากฏอยู่ในสื่อมวลชนมากขึ้น หรือมีผู้นำไปกล่าวถึงในการสัมมนาต่างๆ ก็มีผู้สนใจทั้งจากส่วนราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และชุมชนจากถิ่นใกล้และไกล ติดต่อเข้ามาศึกษาดูงานเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ จนชุมชนจำเป็นต้องคิดหาวิธีการจัดการต้อนรับและให้วิทยาทานอย่างมีความสุขด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ผลกระทบสำคัญหลังจากที่ท่านนายกรัฐมนตรีได้เดินทางมาเยี่ยมชุมชนบ้านสามขา เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๖ คือ การแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหาแนวทางขยายผลบทเรียนจากบ้านสามขา ดังปรากฏในบันทึกรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีลงวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๖ ดังนี้

“นายกรัฐมนตรีเสนอว่าที่ชุมชนบ้านสามขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง มีการจัดทำกิจกรรม/โครงการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ทุกชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะบางกิจกรรมทำให้เกิดการเรียนรู้เรื่องการวางแผนและการจัดการอย่างรอบคอบ ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องควรไปศึกษาและขยายผลในส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น

๑. โครงการธนาคารสมองของเด็กและเยาวชน โดยการจัดค่ายภาษาอังกฤษแล้วมีเงินเหลือจำนวนหนึ่ง สมทบด้วยเงินบริจาคอีกส่วนหนึ่ง จัดตั้งเป็นธนาคารสมองให้ผู้ใหญ่ยืมเงินไปลงทุนในการประกอบอาชีพ โดยมีธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) ให้การสนับสนุน สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ควรรับไปศึกษาเพื่อนำแนวทางนี้มาปรับใช้กับกองทุนหมู่บ้านที่รัฐบาลกำลังดำเนินการอยู่แล้ว โดยอาจให้มีธนาคารชุมชน และในระยะต่อไปก็อาจจัดให้มีสำนักงานกลางของ

ธนาคารชุมชนขึ้นมาดูแล และวางระบบในภาพรวมทั้งประเทศ ก็จะเป็นกลไกที่เอื้อและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจรากหญ้าของประเทศ

๒. โครงการอบรมวิชาการคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต มีการจัดตั้งศูนย์คอมพิวเตอร์ชุมชน เป็นสถานที่ให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชน ตั้งแต่เด็กและเยาวชน จนถึงระดับผู้มีอายุในชุมชนที่มีการศึกษาไม่สูงนัก ผู้ผ่านการอบรมสามารถดูแลจัดการร้านค้าชุมชนโดยระบบคอมพิวเตอร์ได้ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ควรรับไปศึกษาและพิจารณาขยายผลไปยังชุมชนแห่งอื่น ๆ ให้ทั่วถึงด้วย

๓. โครงการค่ายเรียนรู้ภาษาถิ่นของเด็กรุ่นและเยาวชน ทำให้เด็กและเยาวชนสามารถศึกษาดาราศาสตร์ที่เป็นภาษาถิ่น และไปค้นหาสมุนไพรรักษาโรคในป่าบริเวณบ้าน สามารถนำมาขายเป็นรายได้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรรับไปให้คำปรึกษา แนะนำ เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับสมุนไพรรักษาโรคต่าง ๆ ให้ถูกต้องตามหลักวิชาการและตามกฎหมายต่อไปด้วย

มติ - รับทราบและเห็นชอบตามที่นายกรัฐมนตรีเสนอ”

อาจารย์ศรีนวล วงศ์ตระกูล ได้บันทึกเหตุการณ์ไว้ว่า ภายหลังจากที่ท่านนายกรัฐมนตรีได้เดินทางมาเยี่ยมชุมชนบ้านสามขา เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๖ และเล่าประสบการณ์ของท่าน ผ่านรายการวิทยุ “นายกฯ ทักซิณ ชินวัตร พบ ประชาชน” ทางสถานี

วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เมื่อเช้าวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๖ แล้วปรากฏว่ามีองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน เดินทางเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนบ้านสามขาเป็นจำนวนมาก ไม่เว้นแต่ละวัน เรื่องที่สนใจซักถามเป็นพิเศษได้แก่ กระบวนการทำงานของชุมชน กระบวนการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงเด็กและผู้ใหญ่เข้าด้วยกันโดยใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต เป็นเครื่องมือ ซึ่งก่อให้เกิดกิจกรรมหลายอย่างติดตามมา เด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน และ

ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างขึ้นในชุมชน ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งกิจกรรมชุมชนที่เกิดขึ้นต่อเนื่องพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

การสร้างสวนสมุนไพรครบวงจรในพื้นที่ประมาณ ๖ ไร่ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ และพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งมีโครงการแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพร อีกทั้งการสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้นหรือฝายแม้วจำนวน ๓๓ ลูกในบริเวณร่องน้ำในป่าชุมชนบ้านสามขา โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณและวิชาการจากกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มีการริเริ่มงานพฤกษศาสตร์ในโรงเรียน โดยคณะครูและนักเรียนได้เข้าร่วมอบรมที่โรงเรียนจิตรลดา ระหว่างวันที่ ๖-๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๖ และกำลังดำเนินการติดตั้งเครื่อง Field Server เพื่อใช้เก็บข้อมูลสำหรับการพยากรณ์สภาพอากาศ น้ำ และความชุ่มชื้นของดินที่โรงเรียนบ้านสามขา โดยการสนับสนุนของเนคเทค

เยาวชนจากชุมชนบ้านสามขาที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาได้รับการสนับสนุนจากธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) ให้เข้าร่วมโครงการยุวอาณิश्य์ เพื่อฝึกการเป็นผู้ประกอบการรุ่นเยาว์

บริษัทสยามคูโบต้าอุตสาหกรรม จำกัด ได้มอบรถไถนาแบบเดินตามให้ชุมชนใช้ประโยชน์ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการผลิต รวมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องการซ่อมบำรุงเครื่องรถไถนาสำหรับเยาวชน ในอนาคตอาจจะเกิดศูนย์ซ่อมบำรุงและผู้แทนจำหน่ายอะไหล่รถไถนาในบ้านสามขา เป็นแหล่งให้บริการแก่ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง ซึ่งจะเป็นอาชีพใหม่สำหรับเยาวชนที่สนใจต่อไป

เครื่องบริษัทเบทาโกร ให้ข้อมูลเพื่อตัดสินใจเรื่องการเลี้ยงไก่เนื้อและไก่ไข่แก่ชุมชนและโรงเรียนบ้านสามขา

บริษัทลีโอฟู้ด จำกัด ให้ข้อมูลเพื่อตัดสินใจเรื่องการปลูกมะเขือม่วงและฟักทองญี่ปุ่น เพื่อการแปรรูปและส่งออก

โรงเรียนบ้านสามขาสนับสนุนให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕-๖ บันทึกบัญชีของผู้ปกครองและตนเอง โดยใช้โปรแกรมซึ่งพัฒนาขึ้นใหม่โดยเจ้าหน้าที่ของเนคเทค รวมทั้งเชิญชวนให้แม่บ้านที่สนใจเข้ามาฝึกบันทึกข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่ศูนย์คอมพิวเตอร์บ้านสามขา ต่อไปจะมีการวิเคราะห์บัญชีเป็นรายครัวเรือน เพื่อให้สมาชิกครอบครัวร่วมกันวางแผนเศรษฐกิจครัวเรือนของตนเองได้อย่างชัดเจนและต่อเนื่อง

อาจารย์ศรีนวล วงศ์ตระกูล สรุบบทเรียนไว้ว่า “ชุมชนบ้านสามขาเรียนรู้กับพันธมิตรหลายฝ่าย ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะคุณพารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา ที่ให้แนวคิดใหม่ๆ กับชุมชน ให้แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนชนบท และประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคเอกชนตลอดมา อีกท่านหนึ่งคือ ดร.สุชิน เพ็ชรรักษ์ ผู้อำนวยการโครงการประกาศาปัญหา ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคเหนือ ทั้งสองท่านที่เอ่ยนามมานี้มีบทบาทอย่างสูงในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยให้โอกาสคนในชุมชนได้คิด ทำ วิเคราะห์ตนเอง มีปัญหาที่พยายามหาทางช่วยตนเอง ถ้าเกินความสามารถของคนในชุมชนก็จะได้รับคำปรึกษาและช่วยเหลือในสิ่งที่ยากขึ้นไป ... การพัฒนาของชุมชนนั้นถ้ามาจากความคิดและการลงมือทำของชุมชนก็จะก้าวไปได้ระดับหนึ่ง หากภาครัฐและเอกชนให้ความช่วยเหลือสนับสนุนอย่างต่อเนื่องก็จะนำไปสู่การพัฒนาที่เข้มแข็งยิ่งขึ้น และการพัฒนาจะยั่งยืนถ้าหากชุมชนนั้นๆ เห็นคุณค่าของเด็กและเยาวชน ให้โอกาสเด็กและเยาวชนเข้ามาเรียนรู้ บริหารจัดการร่วมกับผู้ใหญ่ จะทำให้เกิดพลังแห่งการเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงรุดหน้าได้รวดเร็วเหนือความคาดหมายในหลายเรื่อง ดังเช่นที่บ้านสามขาได้ประสบมา”

นอกจากองค์การภาครัฐและเอกชนที่มีความชำนาญการเฉพาะด้านดังกล่าวแล้ว ยังมีชุมชนอื่นๆ ที่ร่วมเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันอย่างใกล้ชิดกับบ้านสามขาตลอดมา ได้แก่ คุณสนธิ ทิพย์นางรอง (น้าน้อย) และชุมชนบ้านลิ้มทอง ตำบลหนองโบสถ์ อำเภอนางรอง

จังหวัดบุรีรัมย์ ชุมชนบ้านบ่อมะกรูด ตำบลบ้านฆ้อง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ชุมชนชาวเขاب้านข่าแห่ง ในโครงการตอยตุง อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย และชุมชนในโครงการภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน และอาจขยายไปสู่อีกหลายชุมชนในอนาคต

คนรุ่นใหม่ของชุมชนบ้านสามขา จะก้าวเข้ามามีบทบาทในการสร้างบทเรียนของชุมชนมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ และอาจจะเป็นบทเรียนที่แตกต่างไปจากที่กล่าวมาแล้วเป็นลำดับโดยสิ้นเชิง

พันธมิตรบ้านสามขา

ชุมชนบ้านสามขา ขอขอบพระคุณพันธมิตรทั้งภาครัฐและเอกชนที่ได้
สนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของบ้านสามขา ดังรายชื่อต่อไปนี้

๑. มูลนิธิศึกษาพัฒนา
๒. มูลนิธิไทยคม
๓. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคเหนือ จังหวัดลำปาง
๔. บริษัท ปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง) จำกัด
๕. เครือซิเมนต์ไทย
๖. ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (เนคเทค)
๗. บริษัท ทศท. คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)
๘. บริษัท ซี.พี. เซเว่น อีเลฟเว่น จำกัด (มหาชน)
๙. กลุ่มชิน คอร์ปอเรชั่น
๑๐. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
๑๑. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
๑๒. ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน)
๑๓. มูลนิธิหมู่บ้าน
๑๔. สำนักสงฆ์ถ้ำตอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
๑๕. เครือบริษัทเบทาโกร
๑๖. บริษัท สยามคูโบต้าอุตสาหกรรม จำกัด
๑๗. บริษัท ลีโอฟู้ด จำกัด
๑๘. River View Lodge จังหวัดเชียงใหม่

